

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Δεκάτος

Συνδρομή ἔτησια: Ἐν Ἀθήναις φρ. 10, ἐν ταῖς ἑπερχομαῖς φρ. 12, ἐν ἡ ἀλλοδακῇ φρ. 20. - Ἀποσπασμοὶ ἔχρονται ἀπὸ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ ἐτὸς καὶ εἶναι ἑτήσια. - Γραφεῖον τῆς: Διοικήσεως: Ὁδοῖς, Σταδίου, 6.

3 Αὐγούστου 1880

Σφραγὶς τοῦ
ΠΡΩΤΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤ. ΤΗΣ ΕΠΑΡΧ.
ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

[Ἐκ τῆς Συλλογῆς Παύλου Λάμπρου].

ΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΝΗ

Συντάξαι καὶ ἐκδόσθαι τῆς 1880 σελ. 465.

Ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ δὲν ἔχομεν τὴν λεπτομερῆ καὶ ἐντεχρον ἀπεικονίσιν τοῦ κόσμου ἐντὸς τοῦ ὁποῖου, μέχρι τοῦ ἔτους 1848, διήλθεν ὁ βίος τοῦ Σεπτεμβρίνου· δὲν ἔχομεν τὰς ἱστορικὰς ἀναπολήσεις καὶ τὰς ὀρίμους κλίσεις τοῦ Ἰταλοῦ πατριώτου, γράφοντος κατὰ τὸ εὐτυχὲς καὶ ἡσυχον γῆρας του τῆς νεότητός του τὰ παθήματα. Διὰ τὸν σπουδαστὴν τῆς ἱστορίας ὁ δεύτερος οὗτος τόμος δὲν ἔχει ἴσως τὴν ἀξίαν τοῦ πρώτου. Ἄλλὰ πῶς ἡ γενναία τοῦ γράψαντος ψυχὴ, πῶς ἡ εὐαίσθητος καρδία του ἀπεικονίζονται εἰς τὰς συγκινητικὰς, εἰς τὰς πλήρεις αἰσθητικὰς σελίδας του! Ὅποια μαρτύρια, ὅποια βάσανοι δικαζίνονται εἰς τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἐκ δικλιμαμάτων ἐκ τῆς φυλακῆς ἔστειλε κυρίως πρὸς τὴν σύζυγον τὴν τοσοῦτον ἀγαπητὴν καὶ τοσοῦτον ἀξίαν τῆς ἀγάπης του!

Ὁ Σεπτεμβρίνης συνελήφθη (τὸ δεύτερον ἤδη) τὴν 23^{ην} Ἰουνίου 1849 ἐν Νεαπόλει, κατηγορηθεὶς ὡς ἀνήκων εἰς τὴν μυστικὴν ἐταιρίαν τῆς Ἰταλικῆς Ἐνώσεως καὶ ὡς γράψας καὶ δημοσιεύσας ἐπαναστατικὴν δῆθεν προκήρυξιν.

Μετὰ ἐνός σχεδὸν ἔτους προφυλάκισιν εἰσήχθη εἰς δίκην τὴν 1^{ην} Ἰουνίου 1850. Ἐδικάζοντο δὲ μετ' αὐτοῦ τεσσαράκοντα εἰσέτι καὶ εἰς ὑπήκοον τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου, κατηγορούμενοι ὡς μέλη τῆς αὐτῆς ἐταιρίας.

Τὴν 7^{ην} Δεκεμβρίου, περατωθείσης τῆς διαδικασίας, ὁ εἰσαγγελεὺς ἀπήτησε ποινὴν θανάτου δι' ἑξ τῶν κατηγορουμένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σεπτεμβρίνης, διὰ δὲ τοὺς λοιποὺς δεσμὰ διὰ βίου, ἢ

κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πολυχρόνια, κατὰ τὰς κατηγορίας τῶν ὑποδίκων. Τὴν δὲ 31 Ἰανουαρίου 1851, ἐπτὰ ὅλους μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς δίκης, συνῆλθον ἐπὶ τέλους οἱ δικασταὶ πρὸς διάσκεψιν. Μεθ' ὀπόσης ἀγωνίας περιέμενον οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι τῶν δικαστῶν τὴν ἀπόφασιν!

Τὴν ἐπιούσαν, εἰταχθέντων ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τῶν κατηγορουμένων ἀπάντων, ἀνεγνώσθη αὐτῇ. Ὁ Σεπτεμβρίνης καταδικάζεται εἰς θάνατον καὶ εἰς ἐξακοσίων δουράτων πρόστιμον, εἰς θάνατον δύο ἕτεροι τῶν ἐνόγων, εἰς εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν δεσμὰ ὁ Καῖσαρ Βραΐκος, εἰς εἴκοσι καὶ τεσσάρων ὁ Ποέριος, εἰς δεσμὰ καὶ εἰς κάθειρξιν πάντες οἱ λοιποὶ. Οἱ τρεῖς εἰς θάνατον καταδικασθέντες ἐκλείσθησαν, κατὰ τὰ εἰθισμένα, ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου τῆς φυλακῆς, ὅπως ἐκεῖ περιμένωσι τῆς ροβεράς ἐκτελέσεως τὴν ὥραν.

Τὴν πρωΐαν τῆς 1^{ης} Φεβρουαρίου, πρὶν ἢ ἀκούσῃ τὴν καταδικήν του, ἔγραψεν ὁ Σεπτεμβρίνης ἐκ τῆς φυλακῆς πρὸς τὴν σύζυγόν του.

«Θέλω, ἀγαπητὴ καὶ δυστυχὴς τῆς ζωῆς μου σύντροφος, θέλω πρὸς σὲ νὰ γράψω τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐνῶ πρὸ δεκαεξ ἡδὴ ὥρων διασκέπτονται οἱ δικασταὶ περὶ τῆς τύχης μου. Ἐάν καταδικασθῶ εἰς θάνατον, δὲν θά δυνηθῶ νὰ σὲ ἶδω πλέον, μῆτε νὰ ἶδω τὰ σπλάγγνα μου, τὰ φίλτατά μου τέκνα. Τώρα, ὅτε αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτόν μου ἡσυχῶς προητοιμασμένον ὑδὶ ὄλα, τώρα ἡμπορῶ νὰ συνδιαλεθῶ ὀλίγον μετ' ἐσέ. Εἶμαι ἡσυχος, ὦ ἀγαπητὴ μου, δι' ὄλα ἔτοιμος, καὶ—ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον κ' ἐγὼ αὐτὸς ἀπορῶ,—ἔχω τὴν δύναμιν νὰ κυριεύω τὴν πλογιωμένην καρδίαν μου, ἢ ὁποία ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἀναπηδᾷ καὶ σπαράσσεται ἐντὸς τοῦ στήθους μου. Ὡ! Ἀλλοίμονον ἐάν ἡ καρδία αὐτὴ με νικήσῃ!—Ἐάν καταδικασθῶ εἰς θάνατον, σὲ ὑπόσχομαι, μὰ τὸν ἐρωτὰ μας καὶ μὰ τὴν ἀγάπην τῶν τέκνων μας, ὅτι ὁ σύζυγός σου δὲν θά διαψεύσῃ τὸν ἑαυτόν του. Ὁ ἀποθάνω με τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ αἶμά μου θά κκαρποφορήσῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου, θ' ἀποθάνω μετ' τὸ γαληνικαῖον θάρρος τῶν μαρτύρων, θ' ἀποθάνω καὶ αἱ τελευταῖαί μου λέξεις θά ἦναι διὰ τὴν πατρίδα, διὰ σέ, διὰ τὸν Ρωσφίλ μου, διὰ τὴν Γιουλίαν μου. Διὰ σὲ καὶ διὰ τὰ τέκνα μας δὲν θά ἦναι αἰσχύνῃ τὸ ὅτι ἀπέθανα

»ἐπὶ τῆς ἀγγόνης. Μίαν ἡμέραν θὰ σὰς φέρῃ τιμήν τούτο. Θὰ σὲ κατασπαράξῃ ἡ λύπη, τὸ γνωρίζω. Ἀλλὰ δάμασε τὴν καρδίαν σου, ὦ ἀγαπητή μου, καὶ φρόντισε τὴν ζωὴν σου χάριν τῶν τέκνων μας, καὶ λέγε εἰς αὐτὰ ὅτι ἡ ψυχὰ μου μένει πάντοτε πλησίον καὶ τῶν τριῶν σας, ὅτι σὰς βλέπω, ὅτι σὰς αἰσθάνομαι, ὅτι σὰς ἀγαπῶ νεκρῶς καθὼς σὰς ἠγάπων ζῶν, καθὼς σὰς ἀγαπῶ κατὰ τὴν φρικτὴν ταύτην ὥραν... Ω! εἶναι αὐτὴ ἡ εὐτυχία τὴν ὁποίαν σὲ ὑπεσχόμην κατὰ τὰς πρώτας τοῦ ἔρωτός μας ἡμέρας, ὅτε νύξαι καὶ οἱ δύο, — σὺ δεκαπέντε ἐπὶ κέρη ὠραία καὶ ἀθήα, ἐγὼ εἰκοσι ἐτών καὶ ἐνός, πλήρης ἀγάπης καὶ ἐλπίδων, — προικίζομεθα καὶ οἱ δύο βίον ἔρωτος, ὅτε ὁ κόσμος ἦτο τόσον ὠραῖος καὶ προσκειδία ὄλας, ὅτε ζωὴ μας ἦτο ὁ ἔρωτός μας; Εἰς τί ἐπταίσχημεν διὰ τὴν ὑποπέρωμεν τόσα, καὶ τόσον γρηγορᾶ; Ἀλλὰ πὰς γογγυσμὸς ἤθελεν εἶσθαι βλασημία κατὰ Θεοῦ, διότι ἤθελε μάς φέρει εἰς τὴν ἀρετήν τῆς ἀρετῆς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἀποθνήσκω. Ἄ, φιλοτάτη μου, ἡ πείρα εἶναι θλίψις, ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ πικρῶς μόνον γεννᾶ. Ἀλλ' εἶναι ὅμως ὠραῖα καὶ αἱ θλίψεις καὶ αἱ πικρῶς αὐτῶν. Οἱ ἐχθροὶ μου δὲν αἰσθάνονται τὴν ὠραιότητα καὶ τὸ ὕψος τῶν θλίψεων τούτων. Ἐκεῖνοι εἰς τὴν θέσιν μου θὰ ἔτρεμον. Ἐγὼ εἶμαι ἡσυχος, διότι πιστεύω εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀρετήν. Ἐγὼ δὲν τρέμω. Ἄς τρέμῃ ὅστις μὲ καταδικάζει, διότι ἀμαρτάνει πρὸς τὸν Θεόν...»

Ἀπὸ τῆς εἰρκτής, κατόπιν, ἔγραψε λεπτομερῶς τὰ τῆς τριημέρου διαμονῆς του ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου ἢ ἀρήγησός του ἀνακαλεῖ τὸν Κρί· τωνα καὶ τὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος.

Ἐνῶ δ' ἐν ἡρεμίᾳ ψυχῆς, — σκεπτόμενος περὶ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων, ἀλλὰ προθύμως προσσφύρον τὴν ζωὴν ὡς θυσίαν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, — ἐμέτρα ὁ Σαττεμβέρνινος τὰς ὥρας, περιμένων τοῦ δημίου τὴν ἐμφάνισιν, ἡ δυστυχῆς σύζυγός του ἐσώρετο ἀπὸ Νεαπόλεως εἰς Καζέρτην, ὅπως ζήτησῃ παρὰ τοῦ βασιλέως χάριν καὶ ἔλεος. Ἐγραψε καὶ αὐτὴ τῶν τριῶν ἐκείνων ἡμερῶν τὰς ἀναμνήσεις, διατάζει δέ τις ἀναμνήσκων τίνα νὰ λυπηθῇ πλείονος; Τὸν κατάδικον ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου; ἢ τὴν μέλλουσαν χήραν του, ἀποθουμένην ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως, προστρέχουσαν εἰς τὸν εὐσπλαγχνον ἀρχιεπίσκοπον τῆς Καπούης καὶ ἐπιστρέφουσαν ἐν βίᾳ εἰς Νεάπολιν ὅπως μὴ ὁ σύζυγος θανατωθῇ ἐν ἀπουσίᾳ τῆς;

Ἐπὶ τέλος ἡ χάρις ἦλθεν. Ἀντὶ θανάτου δεσφὰ ἰσόβια.

Τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1851 οἱ κατάδικοι, ἀλυσάδικοι ἀνὰ ζεύγη, ἐπεβιβάζοντο ἐπὶ ἀτμοπλοίου πολεμικοῦ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐκλείπει ὁ Σαττεμβέρνινος ἐντὸς τῆς ἐπὶ τῆς ἐρημονήσου τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἰρκτής.

Ἡ μικρὰ νῆσος, ἡ, μᾶλλον εἰπεῖν, ὁ βράχος τοῦ Ἁγίου Στεφάνου κείται εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα περίπου μιλίων ἀπὸ τῆς Γαέτης. «Αἱ περικυκλοῦσαι αὐτὴν ὑφαλοὶ ἀποκαθιστῶσι λίαν δυσπρόσιτα τὰ παράλια τῆς, ὁ δὲ πορθμὸς, ὅστις τὴν χωρίζει ἀπὸ τῆς εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς μιλίου παρακειμένης νήσου Βεντοτένης, εἶναι πάντοτε τεταραχμῆνος καὶ θορυβώδης. Ἐπιθεμένη εἰς πάντας τοὺς ἀνέμους διέρχεται καθ' ἑκάστην τὰς θερμοκρασίας ἀπάσας ἐκάστης τοῦ ἔτους ὥρας... Ἡ νῆσος ἕως πρὸ ἐτῶν τινῶν ἦτο χερσὸς ὄλη καὶ ἀγρία. Ἡδὴ καλλιεργεῖται, ἐκτὸς ζώνης παραλίου πέριξ, ὅπου μεταξὺ ὁρίων βόσκουσιν αἰγῆς ἐπὶ τῶν βράχων, ὑπὸ τοὺς ὁποίους θραύονται τὰ κύματα ἀφρίζοντα».

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ Σαττεμβέρνινος περιγράφων λεπτομερῶς τὴν τε οἰκοδομὴν τῆς εἰρκτής καὶ τὸν βίον τῶν ἐν αὐτῇ καταδικῶν. Ἡ ὄλη ἐκθεσις του εἶναι μελέτη σπουδαία, ἀξία τῆς προσοχῆς τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὸ μέγα τῶν φυλακῶν ζήτημα. Ὁ γενναῖος κατάδικος γράφει ὡς φιλόσοφος παρατηρητής· λησμονῶν δὲ τὰ ἴδια παθήματα μεριμνᾷ περὶ τῆς πασχούσης ἢ ἐξηχραιωμένης ἀνθρωπότητος. Ἡ φρίκη τὴν ὁποίαν κατ' ἀρχὰς τῷ ἐπρόξενει ἡ συμβίσις μετὰ τῶν ἐν Ἁγίῳ Στεφάνῳ κακούργων, τρέπεται βαθμηδὸν εἰς οἶκτον, καὶ σκέπτεται καὶ ἐργάζεται περὶ τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως των.

Τὰ στενά καὶ σκοτεινὰ δωμάτια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐνδικιτῶντο ἐν τῷ μέσῳ πάσης ρυπαρότητας ἀνὰ ἐννέα καὶ δέκα φυλακισμένοι, ἡ στοὰ ἐντὸς τῆς ὁποίας καὶ μόνος ἠδύναντο οὔτοι νὰ περιπατήσῃ καθ' ὥρας ὠρισμένας, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν κακούργων, οἱ ἀπάνθρωποι συγγάνισ τρέποι τοῦ ἐπιστάτου καὶ τῶν φυλάκων, τὰ πάντα ζωηρῶς ἐξετίσονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου.

«Ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσῆλθον εἰς τὸ δωματίον ὅπου μὲ ἐτοποθέτησαν, ἠθέλησα νὰ γνωρίσω τοὺς συγκατοίκους μου. Ἐκαστος αὐτῶν μοι διηγήθη τὴν ζωὴν καὶ τὰ ἐγκλήματά του. Ἐν πρώτοις γέρον Καλαθῶς ἔχων ἐβδομήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἡλικίαν καὶ διαπράξας τριᾶκοντα καὶ πέντε φόνους. Τὸν πρῶτον φόνον, λέγει, ἔφερον ἔξωξίς νεανική, τοὺς μετέπειτα ἢ ἀνάγκη Τώρα ὀφείλει νὰ πληρώσῃ δι' ὅσα ἔπραξε καὶ νὰ μὴ ἀγανακτῇ. Ἀπώλεσε σύζυγον, τέκνα, συγγενεῖς καὶ περιμένει ἡσυχῶς τὸν θάνατον».

Ὁ δεύτερος ἀπὸ στρατιώτου λαιποτάτου γεγόμενος ληστής καὶ φονεὺς συνελήφθη ἐπὶ τέλους, ἔφερε δὲ κρεμάμενον καὶ ἄχρηστον τὸν βραχίονα, τὸν ὁποῖον οἱ προδῶσαντες αὐτὸν ἐταῖροι συνέτριψαν κατὰ τὴν συμπλοκὴν ἧτις προηγήθη τῆς συλλήψεώς του· ὁ τρίτος, ὁ τέταρτος, δολοφόνος, δολοφόνος ὁ πέμπτος. Πάντες ἐγκληματικοὶ βάνουσι καὶ ἀπεσκληρυνμένοι. Καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁ Σαττεμβέρνινος καὶ οἱ ὁμοιοί του.

«Τὸ ἐσπέρας συνομιλῶ μετὰ τῶν πάντε συνοικῶν μου τούτων. Ὁμιλογοῦσι τὰ ἐγκλήματά των καὶ μετὰ καρτερικῆς ἡλιθιότητος λέγουσιν ὅτι εἶναι ἀξιοὶ τῆς τύχης των... Ἐγὼ καὶ οἱ φίλοι μου τοὺς πικροποροῦμεν καὶ τοὺς προτρέπομεν νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ δὲν πιστεύουσιν εἰς Θεόν, οἱ ἄθλιοι! Διότι φυλακισμένοι τινὲς τυχόντες παιδεύσεως, καταδικασθέντες δ' ἐπὶ πλαστογραφίᾳ καὶ ἐπιδεικνύοντες ἀσεβῆ μάθησιν ἐν τῇ φυλακῇ, τοὺς ἐπεισαν ὅτι ἐάν ὑπῆρχε Θεὸς δὲν ἔδ' ὑπῆρχε κότερον. Τοὺς πικροποροῦμεν, καὶ ἀκούοντες τοὺς λόγους μας ἀνασταναζόμενοι βαθίως ἐκείνοι. Ω! κακούργος ἀληθὴς ὁ ἀφαιρῶν τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ δυστυχούς!»

Ἐντὸς τοιαύτης εἰρκτής, ἐν τῇ μέσῳ τοιαύτων συνοικῶν, ἔζη ὁ Σαττεμβέρνινος. Καὶ τὰ ἔτη παρήρχοντο!

«Σήμερον συμπληρῶνται τρία ἔτη ἀπ' οὗτου εἶμαι εἰς Ἁγίον Στεφάνον. Κατεδικάσθη εἰς θάνατον τὴν 1ην Φεβρουαρίου 1851. Μοὶ ἐχαρίστη ἡ ζωὴ μόνη τὴν 4ην Φεβρουαρίου. Ἡ τοῦ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος πέμπτη ὅτε ἐφθασα εἰς τὴν ἡσυχίαν πολλῆ. Εἶχεν ἐξημερῶσαι πρὸ μιᾶς ὥρας καὶ ἠνοίγετο μόλις ἡ εἰρκτή. Εἰσῆλθον ἐγὼ πρῶτος τῶν ἄλλων.

«Τρία ἔτη μοὶ φαίνονται ὡς μία ἡμέρα μόνη καὶ μακροτάτη καὶ συντομοτάτη. Ἀναλογίζομαι τὸ διεῖθθαι τοῦτο διάστημα χρόνου, τὸ μὴ ἠδαιουόμενον διὰ συμβάντων, καὶ μοὶ φαίνεται σύντομον. Ἡ μία ἡμέρα δὲν διαφέρει τῆς ἄλλης. Βλέπει τις τὰ ἴδια πάντοτε καὶ τὰ ἴδια ὑποφέρει. Ὁ χρόνος ἐνταῦθα εἶναι θάλασσα ἄνευ ἀκτῆς, ἄνευ ἡλίου, ἄνευ σελήνης, ἄνευ ἀστέρων, ἄπειρος καὶ ὁμοῖομορφος. Πολλοὶ κατάδικοι, πρὸ τριάκοντα ἐτῶν κλεισθέντες ἐνταῦθα, ὁμιλοῦντες περὶ ὧν εἶδον ἢ ἐπραξάν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν λέγουσιν: Τώρα ὕστερα εἶδα τοῦτο, ἔκαμα ἐκεῖνο. — Κ' ἐγὼ λέγω: Τώρα ὕστερα κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

«Ἀλλ' ὅτε ἀναλογίζομαι τὰ κατ' ἐμὲ, καὶ τὴν ψυχὴν μου καὶ τὴν πτωχὴν καὶ κατεσπαραγμένην ταύτην καρδίαν, ὅτε καταμετρῶ τὰς θλίψεις μου, καὶ ἀνακαλύπτω τὰς βαθεῖς πληγὰς, αἱ ὁποῖαι φθάνουν μέχρι τῶν ἀδύτων τῆς ψυχῆς μου, ὦ! τότε τὰ τρία ταῦτα ἔτη μοὶ φαίνονται χρόνος ἀμέτρητος! Μοὶ φαίνεται ὡς νὰ μὴ ἔζησα πέραν αὐτῶν. Δὲν ἐνθυμοῦμαι τὰς ὀλίγας τέρψεις καὶ τὰς πολλὰς ἐδύνας τοῦ πόνου βίου μου. Αἱ ἐδύνας τῶν ἀτελειότητων τούτων τριῶν ἐτῶν εἶναι ὁλόκληρος ὁ βίος μου. Τρία ἔτη! Καὶ ἐάν ἔχω νὰ εἶπω δέκα; ἢ εἰκοσι, ἢ τριάκοντα; — Δὲν θὰ τὸ εἶπω. Δὲν θὰ ζήσω τόσον.

«Ἐγὼ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐνδύματα ρυπαρά. Βδελύττομαι τὸν ἑαυτὸν μου· αἰσθάνομαι καὶ τὴν ψυχὴν μου ρυπαρηνόμην. Αἰσθάνομαι τὸ

καῖσχος καὶ τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον τοῦ ἐγκλήματος. Ἐάν ἡ συνείδησις μ' ἔτυπεν ἤθελεν ἐκλάθει καὶ ἐμὲ αὐτὸν ὡς ἐγκληματικόν. Διαφθείρεται ἡ ψυχὴ μου. Μοὶ φαίνεται ὡς ἂν εἶχον καὶ ἐγὼ τὰς χεῖρας μεμιασμένας ἀπὸ αἵμα καὶ κλοπῆν. Ἐλησμόνησα τὴν ἀρετὴν, ἐλητμόνησα τὸ καλόν. — Ω Θεέ μου, Θεὲ τῶν δυστυχῶν, σὺ ὅστις πικροποροῦς τοὺς πάσχοντες, σῶσον τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ ρύπου τούτου, καὶ ἐάν ἔχης γραπτὸν νὰ τελειώσῃ ἐνταῦθα ἡ ἀθλία ζωὴ μου, ὦ! ἄφες νὰ ἐλθῇ ταχὺ τὸ τέλος τῆς!»

Ἐπροσπάθει ὁ ἀτυχῆς νὰ μὴ νικηθῇ ὑπὸ τῆς καρδίας του, ἀντέτασσε τὴν γενναϊότητα του εἰς τὰς προσβολὰς τῆς τύχης, μετέφραζε τὸν Λουκιανὸν ὅπως ἐλαφρύνῃ τὸ βάρος τοῦ χρόνου καὶ ἐπεζήτησε παραμυθίαν τινὰ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἐλληνος συγγραφῆς ἀλλήν, ὡς ἀπεκάλει τὴν μετάρρασιν του. Ἀλλ' αἱ τοιαύται διανοητικαὶ ἀσβολαὶ δὲν κλείουσι τοιαύτῃς πληγὰς τῆς καρδίας, δὲν φέρουσι τὴν λήθην, δὲν διώκουσι τὴν λύπην. Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος ἐλάβανον σῶμα ἐντὸς τῆς ψυχῆς του ἐν τῷ μέσῳ τῶν βασιάνων τῆς φυλακῆς· αἱ προσφιλεῖς μορφαί τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων ἐπληκνῶντο αείποτα ἐνώπιον τῶν τεθλιμμένων ὀφθαλμῶν του.

«Συγγάνικς ὅτε ὁ ἥλιος δῦει ἐν γαλήνῃ καὶ ἐγὼ, μετὰ τῶν δικῶν συγκατοίκων μου, εἶμαι κλεισμένος εἰς τὸ κελλίον μας, κἀθημαι μετὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους εἰς τὸ μικρὸν καὶ χαμηλὸν καὶ σιδηρόσφρακτον παραθύρον του. Σιωπῶ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ βλέπω μελαγχολικῶς τὸν οὐρανὸν διὰ μέσου τῶν σιδήρων, εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν βλέπω ἐν ἄστρον ὠραῖον καὶ φρωταυγῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσηλωθὼ καὶ βλέμμα καὶ νοῦν καὶ ψυχὴν. Κἀποτε φαντάζομαι ὅτι ἐγὼ πετῶ πρὸς αὐτὸ ἄλλοτε ὅτι ἐκεῖνο ἐρχεται πρὸς ἐμὲ καὶ τὸ ὀμιλῶ, καὶ ἀποκρίνεται ἐκεῖνο, καὶ μειδιᾷ με τὸ μειδίωμα τοῦ Ραφαήλ μου, καὶ λαλεῖ με τὴν φωνὴν τοῦ Ραφαήλ μου. Πῶσα λέγω πρὸς τὸ ἄστρον ἐκεῖνο, πρὸς τὸν Ἐραφὴλ μου! Καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι μετὰ πλοκαῖς ἐκεῖνος, ὅτι θέτει τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν σιδήρων τοῦ παραθύρου, καὶ λέγει: Δός μοι τὴν εὐχὴν σου, πατέρα. — Καὶ τὸν εὐχομαι ἐγὼ. Δῶκε τὸ ἄστρον, ὁ λύχνος ἀνάπτεται, κλείεται τὸ παράθυρον, καὶ γράφω ἐγὼ τοὺς θλιβερούς λογισμούς μου».

Ἐνίοτε ἡ μελαγχολία τὴν φέρει εἰς ἀπελπισίαν, εἰς ἀπόγνωσιν σχεδόν.

«Ἐγὼ μίαν πληξίν, μίαν ἀπελπισίαν, μίαν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν οὐδ' ἐγὼ αὐτὸς δύναμαι νὰ ἐξηγήσω ἢ νὰ ἐννοήσω. Ἡ ἐργασία μὲ ἀδηναίξει, ἢ ἀνηθίξει μὲ βαρύνει, ἢ συνομιλία μετὰ τῶν συντρόφων μου μὲ δυσχεραίνει, δὲν θέλω μᾶτε νὰ τοὺς ἀκούω, μᾶτε νὰ τοὺς βλέπω. Βδελύττομαι τὰ πάντα καὶ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ὅ,τι ὑπῆρξεν, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρξῃ. Ἄλλοτε

» ἤμην καλῆς ζύμης ἄνθρωπος. Τώρα εἶμαι ἐκ ζύμης καθαρῶν. Ἄνευ λόγου ὀργίζομαι, παρὰ φέρομαι. Ἐγεῖνα ὀχληρὸς πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀνυπόφορος εἰς ἐμὲ αὐτόν! »

Ἄλλὰ δὲν διακοῦν αἱ τοιαῦτα κρίσεις τῆς ἀλγούσης ψυχῆς σου. Ἡ ζύμη εἶναι πάντοτε καλή, ἡ ψυχὴ εὐγενής, ἡ καρδία πλήρης ἀγάπης, αἱ δὲ γλυκαῖαι τοῦ πρώτου καὶ μόνου καὶ διακοῦς ἐρωτός σου ἐνθυμήσεις καταπραΰνουσι τῶν βλασφημιῶν τοῦ τοῦ πόνου.

« Ἡξεύρεις τί μοι ἐρχεται πάντοτε εἰς τὸν νοῦν; Τὸ πρῶτον βλέμμα σου ὅτε σὲ εἶδον κατὰ πρῶτον καὶ σὲ ἠγάπησα, ἡ πρώτη λέξις σου τὴν ὀπιόταν ἤκουσα. Ἦτο ὁ Ἀπρίλιος τοῦ 1834. Ἡ μὴν εἴκοσι ἐτῶν καὶ ἐνὸς τότε, σὺ δεκαεξέ. Ὁποῖος ἔρως! Ὁποῖα μέθη! Πόσον ὁ κόσμος ἦτο ὠραῖος καὶ γαλιναῖος ὁ οὐρανός! Πῶς ἀντήχει ἡ φωνὴ σου! Πῶς ἔλαμπον οἱ ὀφθαλμοί σου! Ὁποῖον κάλλος θεῖον ἀπεικονίζετο εἰς τὴν ὑπαρξίν σου!—Τὰ ἐνθυμοῦμαι, καὶ πάλλει εἰσέτι καὶ τρέμει ἡ καρδία μου.—Ναί, εἶσαι πάντοτε ἡ ἰδία, οἱ ὀφθαλμοί σου ἔχουν τὸ ἴδιον φῶς, ἡ φωνὴ σου τὴν ἴδιαν μελωδίαν. Σὲ ἀγαπῶ μὲ τὴν αὐτὴν ζέσιν, μολονότι τόσα ἔτη διήλθον καὶ τόσαι συμφοραί.—Ἐνθυμεῖσαι τὸ φίλημα ἐκεῖνο; τὸ πρῶτον φίλημά μου τὴν ἐσπέραν ἐκεῖνην; Ὡ! διατί εἶπες ὅτι μὲ ἀγαπᾷς; Πτωγὴ νέκ, ἀγγελὲ ὠραϊότητος καὶ ἀθωότητος, δὲν ἠξεύρεις πόσα δάκρυα καὶ πόσῃν ὀδύνην θὰ ἔχῃς χάριν τοῦ δυστυχῆς νέου, εἰς τὸν ὁποῖον δίδεις τὴν ἀγάπην σου. Μὴ τὸν ἀγαπᾷς. . . Ὀχι, ὄχι, ἀγάπα με, ἀγγελὲ παρηγορίας, διότι ὁ Θεὸς σ' ἐπλάσε διὰ τὴν ἀγαπήσῃς καὶ νὰ παρηγορήσῃς μίαν συμφορὰν! »

Κατὰ τὸ ἔτος 1855 οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ φίλοι τῶν καταδικῶν συνέλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ τοὺς ἐλευθερώσωσι. Τὰ πάντα προητοιμάσθησαν πρὸς ἀπόδρασίν των διὰ νυκτός ἀπὸ τῆς εἰρκτῆς. Ολίγας περὶ τοῦ σχεδίου τούτου εἰδήσεις ἔχομεν παρὰ τοῦ Σεττεμβρίνου αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Panizzi μαθητόμενον τὰς λεπτομερείας ἀπάσας. Ἀτμόπλοιον Ἀγγλικὸν ἐναυλώθη, ὁ Γαριβάλδης ὑπεσχέθη ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ καὶ νὰ προσεγγίσῃ εἰς Ἀγριον Στέφανον κατ' ἀπέληνον καὶ σκοτεινὴν νύκτα τοῦ Ὀκτωβρίου. Τὰ σημεῖα, τὸ σύνθημα, ἡ ὥρα, ὁ τόπος, τὰ πάντα ἦσαν συμπεφωνημένα, καὶ ἐπερίμενον οἱ δεσμῶται ἐπὶ τοῦ βράχου των τὴν ἐμφάνισιν τοῦ λυτρωτοῦ των. Ἄλλὰ τὸ ἀτμόπλοιον ἐναυάγησε! Τὰ πάντα ἐματαιώθησαν! Ὁποῖοι ἡμέραι ἐναγωνίου προσδοκίας, ὁποῖοι ἀπελπίσια κατόπιν!

Εὐτυχῶς ἡ Κυβέρνησις δὲν ἔλαθε γνῶσιν τῶν περὶ ἀποδράσεως τεκταινομένων, αἱ δὲ διαπραγματεύσεις περὶ ἐκπατρισμοῦ εἰς Ἀμερικὴν ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1856. Οἱ κατάδικοι ἐπληροφωροῦντο τὰ περὶ τούτου καὶ εἰσῆλθεν ἐκ νέου ἡ

ἐλπίς εἰς τὰ σιδηρόφρακτα παράθυρα τῆς εἰρκτῆς των. Ἄλλ' οἱ μῆνες παρήγοντο καὶ τὰ ἔτη, αἱ δὲ θύραι τῆς φυλακῆς δὲν ἠνοίγοντο ὁ βασιλεὺς μετενόησε, δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ περὶ Ἀμερικῆς ἢ ἀποφυλακίσεως. Ἐάν οἱ κατάδικοι αὐτοὶ ζητήσωσι χάριν, φαίνεται διατεθειμένος πρὸς ἕλεος. Ἡ δυστυχὴς σύζυγος παραινεῖ τὸν Σεττεμβρίνον νὰ ζητήσῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, ἐργάζεται μάλιστα ἐξευμενίζομένη τοὺς ἐν ἰσχύϊ. Ἄλλ' ἐκεῖνος δὲν θέλει καὶ, πρῶτον ἤδη, ἐπιπλήττει τὴν προσφιλῆ τῆς ζωῆς του σύντροφον.

« Δὲν ἐπραξες καλῶς, τῇ γράφει. Δι' αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν δέχεται τις συμβουλὰς μήτε ὑπὲρ, μήτε κατὰ, ἀλλ' ἕκαστος πράττει ὅπως τὰ αἰσθήματα, τὰ φρονήματα καὶ αἱ πεποιθήσεις του ὑπαγορεύουσι. . . Ἐάν ἦτο δυνατὸν ἐπεθύμουσαν νὰ μὴ ζητηθῆ χάρις παρ' οὐδενὸς τῶν πολιτικῶν καταδικῶν. Οὐδένα ἐμποδίζω, οὐδένα παραινῶ, ἀλλ' ἐντεῦθεν οὐδεὶς τὴν ἐζήτησε, οὐδεὶς θὰ ζητήσῃ. . . Γνωρίζεις τί σημαίνει τοιαύτη αἴτησις; Τὴν ἀναγνώρισιν ὅτι πᾶσι αἱ καταπίσεις, αἱ παρανομίαι, αἱ καταδρομαί, αἱ καταδικαί, πάντα ὅσα πρὸ τοσούτων ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις διέπραξε καθ' ἡμῶν ἦσαν δίκαια τὰ πάντα, ὅτι ὅσα ὑπέστημεν ἦσαν ὀλίγα καὶ ὅτι τὰ ἀξίζομεν. Νομίζεις ὅτι θέλουν τὴν τοιαύτην ἐκ μέρους ἡμῶν αἴτησιν, διότι δῆθεν ἠλλαξε γνῶμην ἡ Κυβέρνησις καὶ θέλει τὸ καλὸν μας, καὶ λυπεῖται δι' ὅσα ἐπραξεν; Ἄπ' ἐναντίας. Τὸ θέλει ὅπως τὸ δικαιοῦς κατόπιν καὶ μᾶς ἐξευτελίση, καὶ μᾶς πιδοπατήσῃ, καὶ διὰ νὰ λέγῃ πρὸς τοὺς ξένους: Βλέπετε πόσοι προσήλθον πρὸς ἐμὲ, καὶ παρεδέχθησαν τὰς πράξεις μου καὶ ἀνεγνώρισαν ὅτι εἶχον δίκαιον; Οἱ ἀδιδύλακτοι, οἱ φιλελεύθεροι εἶναι μόλις ἑκατόν. Καὶ χάριν μίξ ἑκατοστῆς θέλετε νὰ μεταβάλλω διαγωγὴν;—Ἡ ζήτησις χάριτος δὲν εἶναι θυσία ἀτομικῆς ἀξιοπροσέπειας, εἶναι ὕβρις καὶ ἀρνησις τῆς πολιτικῆς πίστεως, τὴν ὁποῖαν πάντες, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρη τοῦ τελευταίου, εἴμεθα ὑποχρεοὶ νὰ τηρήσωμεν ἀγνήν καὶ ἀσπίλον. Εἶναι κοινὴ οὐχὶ ἀτομικὴ ἡ ὑπόθεσις ».

Ἐνῶ δὲ ὑπερηφάνως προκρίνει τὴν εἰρκτὴν παρὰ τὴν ἐξευτελίαν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν του, συναισθανόμενος ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης θυσίας ὑπαρτεῖ τὴν ἐλευθερίαν, ἐνῶ βλέπει ἐκλείπουσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀποφυλακίσεως, δὲν ἀνυπομονεῖ, δὲν βιάζεται, δὲν θέλει παρακαίρους ἐπαναστάσεις. Ἄπ' ἐναντίας καταδικάζει τὰ ἄσκοπα καὶ ἀπονενομημένα κινήματα, καὶ ἐλεεινολογεῖ τοὺς ἀνοήτους ὑπερμάχους τῆς ἐλευθερίας τοὺς διακινδυνεύοντας τὸ μέλλον διὰ τῆς ἀνυπομονησίας των. Λησμονῶν τὰ ἴδια δεινὰ, μόνον περὶ πατρίδος σκέπτεται.

Κατὰ τὸ ἔτος 1857 κίνημά τι τοιοῦτον ἀπέληξεν, ὡς εἶδος, εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν αἰμαλωσίαν γενναίων τινῶν νέων. Δὲν εὕρισται λόγους

ὁ Σεττεμβρίνης ὅπως ἐκράσῃ ἐπὶ τούτῳ τὴν λύπην του.

« Τὸ χυθὲν αἷμα, καὶ ὅσον εἰσέτι χυθῆ, καὶ ὅσα δεινὰ ὑποστῶσιν οἱ ἐξαπατηθέντες οὗτοι ἄνθρωποι, τὰ πάντα πίπτουσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν συμβουλευόντων τὰ τοιαῦτα παράφρονα καὶ ἀπειλησμένα ἐπιχειρήματα. Σχολαστικοὶ ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς, ἀνόητοι καὶ κακοῦργοι ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῶν μέσων, καταστρέφουσιν οἱ τοιοῦτοι τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν. Τριάκοντα ἄνθρωποι ἐπιχειροῦνται ν' ἀνατρέψωσι κράτος ὀκτὼ ἑκατομμυρίων καὶ στρατὸν ἑκατὸν χιλιάδων! Ὁμιλοῦσι περὶ δημοκρατίας εἰς λαὸν, ὅστις πρὸ ἐτῶν ὀκτὼ ἔτρωγεν ἀνθρώπινον κρέας καὶ ἄλλο δὲν γνωρίζει εἰσέτι εἰμὴ τὴν ἀρπαγὴν! . . . Ὡ! ἐάν ἦμην ἐλεύθερος ἠθέλον νὰ γράψω καὶ νὰ κατηγορήσω ἐνώπιον ἀπάντων τῶν πολιτισμένων λαῶν, παρόντων καὶ μελλόντων, ἐκεῖνους οἵτινες κατασπαράττουσιν οὕτω τὴν πατρίδα, τὴν ὁποῖαν δὲν γνωρίζουσιν, οὔτε ἐγνωρίσαν ποτέ. Ἄλλὰ δὲν δύναμαι ἢ νὰ σιωπῶ καὶ νὰ στεναίξω καὶ νὰ φρίττω, βλέπων ὅτι δὲν ἔχουσι συναισθήσιν τῶν πράξεων των, μήτε τύψιν συνειδήσεως, καὶ βλέπων ὅτι ἐκλαμβάνομαι καὶ ἐγὼ ὡς συμπαθῶν μετὰ ἀνθρώπων, ἀπὸ τῶν ὁποῖων ἀπέχω καθ' ὅλα καὶ δι' ὅλα, καὶ εἰς ἀρχὰς καὶ εἰς αἰσθήματα ».

Δὲν θέλει παράτολμα καὶ ἀνόητα κινήματα, δὲν θέλει δημοκρατίαν διὰ τὴν ὁποῖαν θεωρεῖ οὐχὶ ὄριμον τὴν πατρίδα του. Δὲν θέλει ἐπίσης ξένον ἐν Νεαπόλει δυναστείαν, καὶ καταδικάζει μετὰ ἰσῆς ἀγανακτικῆς τοὺς σκεπτομένους τότε καὶ ἐργαζομένους περὶ τῆς ἐπανόδου τῆς Γαλλικῆς οἰκογενείας τῶν Μουρατῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Νεαπόλεως. Καὶ ὅμως πᾶσα τοιαύτη τῶν καθεστώτων μεταβολὴ ἦτο δι' ἐκεῖνον ἢ ἐλευθερία. Ὀχι! Προβαίνει περαιτέρω καὶ γίνεται ὁ ὑπερμαχος τοῦ Βουρβόνου βασιλέως, αὐτῆς, ὁ Σεττεμβρίνης, τὸ θῦμα τοῦ Βάμβα, ὁ δεσμώτης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ὅποτε τὸν βλέπει γενναίως ἀντιτασσόμενον εἰς τὴν πίεσιν τῶν ξένων.

« Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως εἶδον ὅτι ὁ βασιλεὺς εἰδείξε στήθος κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, διότι ἐράνη τούλαχιστον ἔχον ὀλίγην δύναμιν ψυχῆς καὶ σταθερότητα χαρακτῆρος. Πῶς! πρέπει αἰωνίως ὁ δυστυχὴς οὗτος τόπος καὶ οἱ κυβερνήται του νὰ ἦναι ὑπὸ τὰ νεύματα τοῦ ἰσχυροτέρου; Τί τοὺς μέλλει τοὺς ξένους διὰ τὰ ἐσωτερικά μας; Μὴ τὸ βασίλειον τοῦτο εἶναι ὑποτέλῃς τῆς Ἀγγλίας ἢ τῆς Γαλλίας; . . . Ἐπεθύμουσαν νὰ ἦτο δίκαιος ὁ Φερδινάνδος καὶ ἐνάρετος καὶ ἐντιμος, ἀλλὰ δὲν τὸν θέλω καταφρονούμενον καὶ ποδοπατούμενον, διότι — θέλομεν, δὲν θέλομεν, — οὗτος εἶναι τοῦ Κράτους ἡ κεφαλὴ, ἡ δὲ περιφρόνησις αὐτοῦ εἶναι τοῦ ἔθνους περιφρόνησις. . . Μὲ καταδικάσεν εἰς θάνατον, μὲ ἐκλείσεν εἰς

εἰρκτὴν, ἀλλὰ εἶδον προθύμως καὶ τὸ αἷμα καὶ τὴν ζωὴν μου ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐάν ὁ ξένος ἠθέλει νὰ ἐξευθρίσῃ τὸ κράτος, νὰ τὸ προσβάλλῃ, νὰ τὸ καθέξῃ καὶ νὰ τὸ κυριεύσῃ. Δὲν βλέπω τὸ ἄτομον, βλέπω τὸν βασιλέα ὅστις εἶναι τοῦ Κράτους ἡ ἐκπροσώπησις καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἔθνους ».

Ἰδοὺ ὁ ἀληθὴς, ὁ γενναῖος πατριωτισμὸς! Ἄλλ' ἐάν ἠθέλον νὰ ἐξακολουθήσω ἀποσπᾶν ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Σεττεμβρίνου ὅσα μὲ ἠρσαν ἢ μὲ συνεκίνησαν, ἡδύναμην ὀλόκληρον τὸ βιβλίον νὰ μεταφράσω ἐνταῦθα. Ἀρκούσι, νομίζω, τὰ παρατεθέντα ὅπως ἀναδείξωσιν ὁποῖος ἦτο ὁ ἄνθρωπος. Οὐδ' ἀπαιτεῖται φρονῶ νὰ ἐγνώρισέ τις αὐτόν, νὰ ἐτιμῆθῃ διὰ τῆς φιλίας του, νὰ τὸν ἐνθυμῆται ζῶντα ἐνῶ ἀναγινώσκει τὰ ἀπονημονεύματά του, νὰ φαντάζηται ὅτι βλέπει τὴν ἡμερον ἐκφρασιν καὶ τὸ γλυκὺ μειδίαιμά του, ὅτι ἀκούει τὴν ἡσυχον φωνὴν τοῦ ὑποκρύπτουσαν τῆς ψυχῆς του τὴν θέρησιν, ὅπως τιμῆσῃ καὶ ἀγαπήσῃ τὴν μνήμην του. Αἱ ἀναμνήσεις του τὸν χαιριστῶσι ζῶντα. Τοιοῦτος ἦτο. Τοιοῦτον τὸν ἠγάπησαν ὅσοι τὸν ἐγνώρισαν, καὶ τοιοῦτον μετὰ θάνατον θὰ τὸν τιμᾷ καὶ θὰ τὸν ἀγαπᾷ ἡ πατρίς του.

Εὐτυχῶς ἡ Ἰταλία ἡ περικλείουσα τοιαῦτα ὀνόματα εἰς τὸ Πάνθεον τῶν ἐργασθέντων ὑπὲρ τοῦ κλέους τῆς. Ἡ σύνεσις καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ, ἡ πολιτικὴ ἱκανότης τῶν Καβούρ, ἡ σπάθη τοῦ Γαριβάλδου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Ἰταλικῆς ἐλευθερίας προμάχων ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς τὴν παρούσαν θέσιν τῆς. Ἄλλὰ τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι ἀνήγειρον βασιζέται ἐπὶ τῆς αὐταπαρνήσεως, ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς — προπάντων τῆς ἀρετῆς — ἀνδρῶν οἷος ὁ Σεττεμβρίνης. Διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν στερεαὶ αἱ βάσεις του.

A. ΒΙΚΕΛΛΕΣ

ΑΝΕΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

[Μυθιστόρημα ἑκατοροῦ Μαλὸ βραβευθὲν παρὰ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Μετάφρασις Α. Ρ. Παγκαθῆ].

ΣΤ' Ἡ ἀνάσσις.

Ἡ θέσις μας ὅμως εἶχε καταντήσῃ ἀνυπόφορος εἰς τὰς στενάς μας βαθμίδας· δι' ὅ ἀπερασίσθη νὰ τὰς πλατύνωμεν, καὶ ὅλοι ἠρχίσαμεν ἐργαζόμενοι. Διὰ τῶν μαχαίρων ἡμῶν ἐσκάπτομεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ καταδιβάζομεν τ' ἀνασκαπόμενα.

Ἐπειδὴ δὲ τώρα εἶχομεν βάσιν ὑπὸ τοὺς πόδας μας στερεάν, τὸ ἔργον ὑπῆρξεν εὐκολώτερον, καὶ καταρθώσαμεν ἱκανῶς νὰ σκάψωμεν τὴν φλέβα τοῦ ὄρυκτου, ὥστε νὰ δώσωμεν περισσώτερον εὐρυχωρίαν εἰς τὴν φυλακὴν μας.

Μεγάλῃ δ' ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς ἡ ἀνακούφισις ὅταν ἐδυνήθημεν νὰ ἐξαπλωθῶμεν ἐντελῶς, ἀντὶ ν' ἀνκαθήμεθα. ἔχοντες κραυγόμενους τοὺς πόδας.

“Αν και ὁ ἄρκτος τοῦ Καρφόρη μᾶς διενεμήθη μετὰ πολλῆς φειδώλιας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐξηγητήθη ἄλλως τε δὲ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ μερίδιον μᾶς ἐδόθη ἐν καιρῷ δι’ ἡμᾶς· διότι ὅταν ὁ δάσκαλος μᾶς τὸ διένεμεν, εὐκολον ἦτον νὰ ἐνοήσωμεν ἐκ τῶν βλεμμάτων τῶν σκαπανέων, ὅτι δὲν θὰ ἠνείχοντο νέαν διανομήν, χωρὶς νὰ ζητήσωσι, καὶ ἂν δὲν τοῖς ἐδίδον, χωρὶς νὰ λάβωσι τὴν μερίδα τῶν.

Μέχρι τέλους ἐπικύσαν σχεδὸν ἐντελῶς αἱ συνουμίαι μας, καὶ ὅσον φλύαρὸν ἤμεθα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς φυλακίσεως ἡμῶν, τόσον σιωπηλοὶ ἐγίναμεν ὅταν αὐτὴ παρετίνατο.

Τὰ δύο δὲ μόνον ἀντικείμενα συνδιαλέξεως ἦσαν ταῦτα· τίνες τρόπους μετεχειρίζοντο ἵνα φθάσωσι μέγχις ἡμῶν, καὶ πρὸ πόσου καιροῦ ἤμεθα κατάκλειστοι.

Αἱ συνδιαλέξεις ὅμως αὐταὶ δὲν εἶχον τὴν πρὶν αὐτῶν ζωρότητα. “Ὅτε τις ἡμῶν ἔλεγε μίαν λέξιν, οὐδεὶς ἀπεκρίνετο, ἢ ἂν ἀπάντηα διὰ βραχυτάτων τινῶν λέξεων. “Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν ἐδύνατο νὰ μεταβάλλῃ ἐντελῶς γνώμην, ὅ,τι ἔλεγε λευκὸν νὰ τὸ εἶπῃ μαῦρον, νὰ εἶπῃ τὴν ἡμέραν νύκτα, χωρὶς οὕτε τὴν ὀργὴν, οὕτε καὶ τὴν ἀντίρρησην τῶν λοιπῶν νὰ διεγείρῃ.

— Καλὰ· θὰ ἰδῶμεν.

“Ἦμεθα ἐνταριασμένοι πρὸ δύο ἡμερῶν ἢ πρὸ ἐξ; Ὅθι τὸ ἐμηνθάνομεν τὴν ὥραν τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ ποτὲ ἡ ὥρα ἐκείνη; Τὸ κατ’ ἐμὲ, ἤρχισα πολὺ ν’ ἀμφιβάλλω.

Δὲν ἤμην δὲ καὶ ὁ μόνος, καὶ ἐνίοτε ἤκουον παρατηρήσεις τῶν συντρόφων μου ἀποδεικνυσάσας ὅτι καὶ αὐτοὶ κατελαμβάνοντο ὑπὸ δυσπιστίας.

— “Ὅ,τι μὲ παραγορεῖ, ἂν μείνω ἐδῶ, εἶπαν ὁ Βεργουνοῦς εἶναι ὅτι ἡ ἐταιρεία θὰ δώσῃ σύνταξιν εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παιδία μου, καὶ δὲν θὰ ζῶν με τὸν δίσκον.

Βεβαίως δὲ ὁ δάσκαλος ἐθεώρει ἐκ τῶν καθηκόντων του, ὡς ἀρχηγῶ, ὅχι μόνον νὰ μᾶς σώζῃ κατ’ αἰφνιδίον καταστροφῶν, ἀλλὰ καὶ καθ’ ἡμῶν αὐτῶν νὰ μᾶς προστατεύῃ· δι’ ὃ καὶ ἅμα εἰς ἐξ ἡμῶν ἐφαινετο εἰς ἀπόγνωσιν παραδιδόμενος, παρενέβαινον ἀμέσως διὰ λέξεων ἐνθαυμάσιων.

— Δὲν θὰ μείνης ἐδῶ, καθὼς καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ μείνωμεν. Αἱ σκάφαι ἐργάζονται καὶ τὸ νερὸν καταβαίνει.

— Ποῦ καταβαίνει;

— Εἰς τὰ φρέατα.

— Καὶ εἰς τὴν σύριγγα;

— Ὅθι καταβῇ κ’ ἐκεῖ. Πρέπει νὰ προσμείνωμεν.

— “Ἀκουσε, Βεργουνοῦ, διέκοψεν ὁ Καρφόρης, προτείνων μίαν τῶν παρατηρήσεών του ἐκείνων αἰτινας πάντοτε τόσον ἐγκαιροὶ ἦσαν καὶ τόσον ταχεῖαι, ἂν ἡ ἐταιρεία χρεωκοπήσῃ, καθὼς ἐχρεω-

κόπησεν ἡ ἐταιρεία τοῦ δασκάλου, ἢ οἰκογένειά σου τὴν ἔπαθε!

— Δὲν σιωπᾶς, ἀνόητε! Ἡ ἐταιρεία εἶναι πλουσία.

— Ἦτον πλουσία ὅταν εἶχε τὸ ἀνθρακωρυχεῖον· τώρα ὅμως ὅπου κατεποντίσθη... Αἰ! θὰ ἤμουν πλέον εὐχαριστημένος ἂν ἤμουν ἐξῶ νὰ τὸ ἰδῶ παρὰ νὰ μένω ἐδῶ.

— Διατί;

— Διατί νὰ μᾶς κάμνουν τὴν υπερήφανον οἱ διευθυνταὶ καὶ οἱ μηχανικοὶ; Ὅθι μάθουν ἄλλην φορᾶν. “Ἄν ὁ μηχανικὸς εἶχε καταβῆ, νόστιμον θὰ ἦτον, δὲν λέγετε; Κύριε μηχανικέ, θέλετε νὰ φέρω τὴν πυξίδα σας;

— “Ἄν ὁ μηχανικὸς εἶχε καταβῆ, θὰ ἔμενες ἐδῶ, ζῶν, καὶ ἔλοι ἡμεῖς.

— “Α! σεῖς, ἠξέουρετε, δὲν πρέπει νὰ στενοχωρήσῃς· ἐγὼ ὅμως ἔχω ἄλλο νὰ κάμω. Τὰ κάστανα μου τίς θὰ τὰ ξηράνῃ; Τότε λοιπὸν ἀναβῆτε, κύριε μηχανικέ. Τὸ εἶπα διὰ νὰ γελάσω. Δουλὸς σας, κύριε μηχανικέ!

Πλὴν τοῦ δασκάλου, ὅστις δὲν ἐξέπραξε τὰ αἰσθηματά του, καὶ τοῦ Καρφόρη, ὅστις αἰσθηματὰ δὲν πολυσέγχι, οἱ λοιποὶ περὶ ἀπελευθερώσεως πλέον δὲν ὠμιλοῦμεν, καὶ μόνον λέξεις θανάτου καὶ ἐγκαταλείψεως μᾶς ἀνέβαινον ἐκ τῆς καρδίας εἰς νὰ χεῖλην.

— Μάταια ὅσα λέγεις, δάσκαλε! αἱ σκάφαι ποτὲ δὲν θ’ ἀντλήσουν ἄριστον νερὸν.

— Εἴκοσι φορὰς ὡς τώρα σᾶς ἔκαμα τὸν ὑπολογισμόν. Ὀλίγην ὑπομονήν.

— Οἱ ὑπολογισμοὶ ἀπ’ ἐδῶ δὲν θὰ μᾶς ἐβγάλουν.

Ὁ Παγῆς εἶπεν αὐτὴν τὴν σκέψιν.

— Λοιπὸν ποῖος;

— Ὁ Θεός.

— Πιθανόν, ἀπάντησεν ὁ δάσκαλος. Ὁ Θεὸς μᾶς ἐφερειν εἰς αὐτὴν τὴν θέσιν, ὁ Θεὸς ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπ’ αὐτῆν.

— Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Παναγία. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλπίς μου καὶ ὅχι οἱ μηχανικοὶ. Τώρα προσευχόμενος εἰς τὴν Παναγίαν ἠσθάνθη ὡς μίαν πνοὴν εἰς τὸ αὐτίον, καὶ μίαν φωνὴν ἧτις μ’ ἔλεγε· “Ἄν θέλης νὰ ζήσῃς εἰς τὸ ἐξῆς ὡς καλὸς χριστιανὸς, θὰ σωθῇς. Καὶ ὑπεσεχθῆν.

— Εἶναι ἀνόητος μὲ τὴν Παναγίαν του! ἀνέκραξεν ὁ Βεργουνοῦς ἀνεγχερόμενος.

Ὁ Παγῆς ἦτον καθολικὸς, ὁ δὲ Βεργουνοῦς καθολικιστὴς. Ἡ Παναγία, σεβαστὴ καὶ πανίσχυρος παρὰ τοῖς καθολικοῖς, οὐδὲν ἐστὶ παρὰ τοῖς καθολικισταῖς· αὐτοὶ δὲν τὴν ἀναγνωρίζουσιν, ὡς δὲν ἀναγνωρίζουσιν οὐδένα παρενθεσιμένον μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐδ’ ἄγγελους, οὐδ’ ἁγίους, οὐδὲ τὸν πάπαν.

Εἰς πᾶν ἄλλο μέρος ἡ παρατήρησις τοῦ Παγῆ κάμειαν συζήτησιν δὲν θὰ διαγίγαιεν· ἀλλ’ εἰς τὰς Κηθέννας, εἰς πόλιν ὅπου αἱ ἑρπευτικαὶ ἐριδες

διατηροῦσι πᾶσαν τὴν ζωρότητα ἣν εἶχον κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα, ὅτε τὸ ἤμισυ τῶν κατοίκων ἐμάχετο κατὰ τοῦ ἄλλου ἡμίσεος, — ἢ παρατήρησις αὕτη, καὶ ἡ ἀπάντησις τοῦ Βεργουνοῦ δὲν ἐδύναντο νὰ παρέλθουν ἄνευ ἔριδος.

Ἀμφοτέροι ἠγέρθησαν συγχρόνως, καὶ ἐπὶ τῆς στενῆς τῶν βαθμίδος ἐπροκαλοῦντο, καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἔλθωσιν εἰς χεῖρας.

Θέτων τὸν πόδα εἰς τὸν ὄμιον τοῦ θεοῦ Γασπάρ, ὁ δάσκαλος ἀνέβη ἀναρρίχόμενος ἀπὸ τῆς κάτω εἰς τὴν ἄνω βαθμίδα, καὶ ἐβίβη μεταξὺ τῶν.

— “Ἄν θέλετε νὰ παλεύσατε, εἶπε, περιμείνατε νὰ ἐβῆτε.

— Καὶ ἂν δὲν ἐβῶμεν, ἀπεκρίθη ὁ Βεργουνοῦς.

— Τότε θ’ ἀποδειχθῆ ὅτι σὺ εἶχες δίκαιον καὶ ὁ Παγῆς ἄδικον, ἀπ’ οὗ εἰς τὴν προσευχὴν του ἐδόθη ἡ ἀπόκρισις ὅτι θὰ ἐβῆ.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη εἶχε τὸ καλὸν ὅτι νῦν αἰτήτησεν ἀμφοτέρω τὰ μέρη.

— Ὅθι ἐβῶ, εἶπεν ὁ Παγῆς.

— Δὲν θὰ ἐβῆς, ἀπεκρίθη ὁ Βεργουνοῦς.

— Μάταιον εἶναι νὰ φιλονεικῆτε, ἀπ’ οὗ μετ’ ὀλίγον θὰ μάθῃτε τὴν ἀλήθειαν.

— Ὅθι ἐβῶ.

— Δὲν θὰ ἐβῆς.

Εὐτυχῶς ἡ ἐπιτηδεύτης τοῦ δασκάλου κατεπράνε τὴν φιλονεικίαν· ἀλλ’ αἱ ἰδέαι ἡμῶν εἶχον λάθει βαρὴν μέλιναν, καὶ οὐδὲν ἐδύνατο νὰ τὰς φαιδρύνῃ.

— Νομίζω ὅτι θὰ ἐβῶ, εἶπεν ὁ Παγῆς μετὰ μικρὰν σιωπὴν· ἀλλ’ ἐδῶ εἴμεθα βεβαίως, διότι μεταξὺ ἡμῶν ὑπάρχουν κακοὶ, καὶ ὁ Θεὸς θέλει νὰ τοὺς τιμωρήσῃ.

Καὶ οὕτω λέγων, ἐτόξευσε λοζὸν βλέμμα εἰς τὸν Βεργουνοῦν. Οὗτος δὲ, ἀντὶ νὰ ὀργισθῆ, ἐπεκύρωσε τοὺς λόγους τοῦ ἀντιπάλου του.

— Εἶναι τοῦτο βέβαιον, εἶπεν ὁ Θεὸς θέλει νὰ δώσῃ εἰς ἕνα ἐξ ἡμῶν τὴν ἀφορμὴν νὰ ἐξαγοράσῃ μίαν ἁμαρτίαν του. Εἶναι ὁ Παγῆς, εἴμαι ἐγὼ; δὲν ἠξέουρω. Τὸ κατ’ ἐμὲ, ὅ,τι ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ εἶναι ὅτι θὰ παρουσιαζόμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μεθ’ ἡσυγέρας τῆς συνειδήσεως, ἂν ἐσχάτως εἶχον φερθῆ μάλλον ὡς χριστιανός. Τῷ ζητῶ συγγνώμην ἐκ βάλθους καρδίας.

Καὶ πῶσας εἰς τὰ γόνατα, ἐκτύπα τὸ στῆθος του.

— Καὶ ἐγὼ, ἀνέκραξεν ὁ Παγῆς, δὲν λέγω ὅτι ἁμαρτία δὲν μοῦ βαρύνουν τὴν συνείδησιν. Τὰς ἐξουμολογούμαι εἰς ὅλους σας. Ὁ καλὸς μου ἄγγελος, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ προστάτης μου ἠξέουρουν ὅμως ὅτι ποτὲ δὲν ἤμαρτον ἐκουσίως· κἀνένα δὲν ἐβλαψα.

Δὲν ἠξέουρω ἂν ἦτον ἡ ἐπιβροχὴ τῆς σκοτεινῆς αὐτῆς φυλακῆς, ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἢ ἀδυναμία τῆς νηστείας, ἢ ἡ μυστηριώδης λάμψις τῶν

λόγων ὅστις μόλις ἐφώτιζε τὴν παράδοξον ταύτην σκηνὴν, ἀλλὰ συνησθάνομεν βαθεῖαν συγκίνησιν ἀκούων τὴν δημοσίαν ταύτην ἐξουμολογήσιν, καὶ ὡς ὁ Παγῆς καὶ ὁ Βεργουνοῦς ἤμην ἔτοιμος νὰ γονατίσω κ’ ἐγὼ καὶ νὰ ἐξουμολογηθῶ μετ’ αὐτῶν.

Ἄφνης ἤκουσα ὀπίσω μου ὀλοφυρμὸν, καὶ μεταστραφεῖς, εἶδον τὸν πελώριον Κομπαῦροῦ βιπτόμενον γονυπετῆ κατὰ γῆς. Πρὸ τινῶν ὤρων εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν ἄνω βαθμίδα, καὶ λάβει ἐπὶ τῆς ἡμετέρας τὴν θέσιν τοῦ Καρφόρη, ὥστε ἦτον γείτων μου.

— Ὁ ἁμαρτωλὸς, ἀνέκραξε, δὲν εἶναι οὕτε ὁ Βεργουνοῦς οὕτε ὁ Παγῆς· εἴμαι ἐγὼ. Ἐμὲ τιμωρεῖ ὁ Θεός. Ἀλλὰ μετανοῶ, μετανοῶ. Ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια, ἀκούσατέ την. Ἄν ἐξέλθω, ὀμνῶ νὰ ἐπανορθώσω τὸ κακόν, ἂν δὲν ἐξέλθω, σεῖς ἐπανορθώσατέ το. Πρὸ ἐνὸς ἔτους ὁ Ρουκέττας κατεδικάσθη εἰς πενταετῆ φυλακὴν διότι ἐκλεψεν ὠρολόγιον εἰς τὸ δωμάτιον τῆς γραφείας Βιδάλ. Εἶναι ἄθως ἐκεῖνος. Ἐγὼ εἴμαι ὁ κλέπτης. Τ’ ὠρολόγιον εἶναι ὑπὸ τὴν κλίνην μου. Ὅθι εἶρετε ἂν σπλώσατε τὴν τρίτην σκανίδα ἀριστερώς.

— Εἰς τὸ νερὸν, βίβητε τον εἰς τὸ νερὸν! ἀνέκραξαν συγχρόνως ὁ Παγῆς καὶ ὁ Βεργουνοῦς.

Βεβαίως ἂν ἦσαν εἰς τὴν βαθμίδα μας, θὰ ἐσπρωχον τὸν Κομπαῦροῦ εἰς τὸ βάραθρον. Ἀλλὰ πρὶν δυνήθωσι νὰ καταβῶσιν, ὁ δάσκαλος εἶρε καιρὸν νὰ παρεμβῆ καὶ πάλιν.

— Θέλετε λοιπὸν νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὸν Θεὸν ἐν ᾧ ἡ ἁμαρτία τῶ βαρύνει τὴν συνείδησιν; Ἄφρετέ τον νὰ μετανοήσῃ.

— Μετανοῶ, μετανοῶ, ἐπανελάθεν ὁ Κομπαῦροῦ, ἀσθενέστερος παιδίον, ἂν καὶ εἶχεν ἠράκλειον δύναμιν.

— Εἰς τὸ νερὸν! ἀνερώνηταν πάλιν ὁ Βεργουνοῦς καὶ ὁ Παγῆς.

— Ὁχι! ἀνέκραξεν ὁ δάσκαλος.

Καὶ τότε ἤρχισε νὰ τοῖς ὀμιλῇ λόγους μετριότητας καὶ δικαιοσύνης. Ἄλλ’ ἐκεῖνοι δὲν ἤθελον ν’ ἀκούσουν, καὶ ἠπειλοῦν πάντοτε νὰ καταβῶν.

— Δός μοι τὴν χειρὰ σου, εἶπεν ὁ δάσκαλος, πλησιάσας τὸν Κομπαῦροῦ.

— Μὴ τὸν ὑπερασπίζεσαι, δάσκαλε.

— Ὅθι τὸν ὑπερασπισθῶ, καὶ ἂν θέλετε νὰ τὸν βίβητε εἰς τὸν νερὸν, θὰ με βίβητε κ’ ἐμὲ ἐνταυτῶ.

— Αἰ! ἄς εἶναι, εἶπεν· δὲν θὰ τὸν σπρώξωμεν, ἀλλὰ με μίαν συμφωνίαν· θὰ τὸν ἀφήσῃς εἰς τὴν γωνίαν του, καὶ κἀνεὶς δὲν θὰ τῷ ὀμιλήσῃ, κἀνεὶς δὲν θὰ προσέξῃ εἰς αὐτόν.

— Αὐτὸ εἶναι δίκαιον, εἶπεν ὁ δάσκαλος, αὐτὸ τὸ ἀξίζει.

Μετὰ τὰς λέξεις αὐτάς τοῦ δασκάλου, αἰτινας ἦσαν ποινικὴ βήτρα καταδικάζουσα τὸν Κομπαῦροῦ, συνστρίβημεν οἱ τρεῖς, ὁ θεὸς Γασπάρ, ὁ δάσκαλος κ’ ἐγὼ, εἰς μίαν γωνίαν, καὶ ἀφήκαμεν

κενόν τόπον μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ δυστυχοῦς ἐκείνου, ὅστις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἀνθρακός.

Πολλὰς ὥρας, νομίζω, ἔμειναν ἐκεῖ, καταβεβλημένοι, χωρὶς τοῦ ἐλαχίστου κινήματος, καὶ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπαναλαμβάνων.

— Μετανοῶ.

Καὶ τότε ὁ Παγῆς καὶ ὁ Βεργουνοὺς τῷ ἔκραζον·

— Δὲν εἶναι καιρὸς πλέον. Μετανοεῖς διότι φοβεῖσαι, ἀνάνθη. Πρὸ ἐξ μηνῶν, πρὸ ἑνὸς χρόνου ἔπρεπε νὰ μετανοήσῃς.

Ἐκείνος δὲ, ἐπιπόνως ἀσθμαίνων, καὶ χωρὶς νὰ τοῖς ἀπαντᾷ ἀπ' εὐθείας, ἐπανελάμβανε·

— Μετανοῶ, μετανοῶ.

Πυρετὸς τὸν εἶχε καταλάβει, διότι ὕλον τὸ σῶμά του ἔσπαιρε, καὶ ἠκούομεν νὰ κτυποῦν οἱ ὀδόντες του.

— Διψῶ, εἶπε· δότε μοι τὸ ὑπόδημα.

Εἰς τὸ ὑπόδημα ὕδωρ δὲν ὑπῆρχε πλέον, καὶ ἐγὼ ἠγέρθη διὰ ν' ἀντλήσω· ἀλλ' ὁ Παγῆς μὲ εἶδε καὶ μ' ἐφώνησε νὰ σταθῶ, καὶ συγχρόνως καὶ ὁ θεῖος Γασπάρ μ' ἐκράτησεν ἀπὸ τὸν βραχίονα.

— Ὡμόσαμεν νὰ μὴ ἀσχοληθῶμεν περὶ αὐτοῦ.

Ὀλίγα λεπτά ἀκόμη ἐπανελάβην ὅτι διψῶ, καὶ ἔπειτα, βλέπων ὅτι δὲν τῷ δίδομεν νὰ πῆ, ἠγέρθη ν' ἀντλήσῃ ὁ ἴδιος.

— Θὰ βίψῃ τὰς πέτρας, ἐφώνησεν ὁ Παγῆς.

— Ἀφετέ τῷ καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, εἶπεν ὁ δάσκαλος.

Ὁ Κομπαυροῦ μὲ εἶχεν ἰδεῖ νὰ καταβαίνω ὀλισθαίνων εἰς τὴν ῥάχιν, καὶ ἠθέλησε νὰ μὲ μιμηθῇ· ἀλλ' ἐγὼ ἤμην ἐλαφρὸς, ἐν ᾧ ἐκείνος βαρὺς, ἐγὼ εὐκίνητος, ἀλλ' ἐκείνος δύσκαμπτος ὄγκος. Διὰ τοῦτο, μόλις ἠπλώθη ἀνάσκελα, οὔτε διὰ τῶν ἀνοικτῶν του σκελῶν, οὔτε διὰ τῶν χειρῶν του, αἵτινες ἐκτύπουν τὸν ἀέρα, ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ, καὶ ὠλίσθησεν εἰς τὴν μαύρην τρύπαν· τὸ δὲ νερὸν ἀνετινάχθη μέχρις ἡμῶν, καὶ ἔπειτα ἐκλείσθη καὶ πλέον δὲν ἠνεώθη.

Ἐκλίνα δὲ τότε ἐμπρὸς, ἀλλ' ὁ θεῖος Γασπάρ καὶ ὁ δάσκαλος μὲ ἐκράτησαν ἕκαστος ἐξ ἑνὸς βραχίονος.

— Ἐσώθημεν, ἀνέκραξαν ὁ Βεργουνοὺς καὶ ὁ Παγῆς· θὰ ἐβῶμεν ἀπ' ἐδῶ.

Περίτρομος καὶ τρέμων, ἐβρίθην ὀπίσω· ἡ φοικη μ' ἐπάγονεν ἤμην ἡμιθανές.

— Δὲν ἦτον τίμιος ἀνθρώπος, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ.

Ὁ δάσκαλος δὲν ὠμίλει· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὑπετανθόρυσεν εἰς τοὺς ὀδόντας του.

— Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι μὰς ὠλιγόστευε τὴν μερίδα τοῦ δευγόνου μας.

Πρώτην φοράν ἤκουον τὴν λέξιν ταύτην, δι' ἧ καὶ ἀπετέλεσεν ἐντύπωσιν ἐπ' ἐμοῦ· ἠρώτησα ἐπομένως τὸν δάσκαλον τί ἤθελε νὰ εἰπῇ.

— Πράγμα ἄδικον καὶ ἰδιοτελές, παιδίον μου, καὶ λυποῦμαι ὅτι τὸ εἶπα.

— Ἀλλὰ τί;

— Ζῶμεν ἐξ ἄρτου καὶ ἀέρος· ἄρτου στερούμεθα, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀέρος ἀφρονίαν δὲν ἔχομεν, διότι ὅσον καταναλίσκομεν ἄλλος δὲν τὸν ἀνανεοῖ. Ὄταν λοιπὸν τὸν εἶδον καταποντ σθέντα, εἶπον ὅτι δὲν θὰ μὰς ἔτρωγε πλέον μέρος τοῦ ἀέρος ὃν ἀναπνέομεν· διὰ τὴν λέξιν ὅμως αὐτὴν θὰ μετανοῶ δι' ὅλης μου τῆς ζωῆς.

— Ἐλα καὶ σὺ, εἶπεν ὁ θεῖος Γασπάρ. ἤξιζε τὴν τύχην του.

— Τώρα καλὰ θὰ ὑπάγωμεν, εἶπεν ὁ Παγῆς, κτυπῶν διὰ τῶν δύο ποδῶν του τὴν τοῖχον τοῦ ὄχτου.

Ἄν τόσον καλῶς καὶ τόσον ταχέως δὲν ἐπήγομεν ὅσον ἠλπίζεν ὁ Παγῆς, δὲν ἔπταιον οἱ μηχανικοὶ καὶ οἱ ἐργάται οἱ ἀσχολούμενοι εἰς ἡμῶν τὴν διάσωσιν.

Ἡ κατάβασις ἦν εἶχον ἀρχίσει σκάπτοντες ἐξηκολούθησεν ἀνευ στιγμῆς διαλαΐφως· ἀλλ' ἡ ἐργασία ἦτον δύσκολος.

Οἱ ἀνασκαπόμενοι ἀνθρακὸς ἦσαν ἐκ τῶν σκληρῶν· μόνον δὲ εἰς σκαφεὺς ἢ κεντηεῖς ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται ἐνταύτῳ, διότι ἡ διώρυξ ἦτον στενὴ, καὶ συνεχῶς ἀνταλλάσσοντο οἱ μετὰ πλείστου ζήλου εἰς τὴν ἐπίπονον ταύτην ἐργασίαν ἐπιδιδόμενοι.

Προσέτι δὲ καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ ἀέρος ἦτον κακὴ καὶ δύσκολος εἰς τὴν διώρυγα ταύτην· πρὸς διευκόλυνσιν δ' αὐτῆς καὶ ὅσον κατέβαινον ἔθετον σωλῆνας ἐκ λευκοσιδήρου, ὧν ἐπέχειον τοὺς συνδέσμους διὰ πηλοῦ, καὶ ἰσχυρὰ φύσα χειροκίνητος εἰσέπεμπεν εἰς τὸν σωλῆνα τοῦτον ἀέρα· ἀλλ' ὁ λύχνος μόλις εἰς τὸ στόμιον αὐτοῦ ἔκκειεν.

Οὕτως ἐγένετο ἡ διάτρησις, καὶ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν μετὰ τὴν καθειρξίν μας μόλις εἶχον φθάσει εἰς εἴκοσι μέτρων βάθος. Εἰς συνήεις περιστάσεις τιαυτὴ ἐργασία δὲν θὰ ἐγένετο εἰς χρόνον ὀλιγώτερον τοῦ μηνός· ἀλλὰ τὰ μέσα ἃ μεταχειρίσθησαν καὶ ὁ ζήλος ὃν κατέβαλον τὸν ἐβράχυναν.

Ἄλλως τε μόνῃ ἡ εὐγενῶς πείσμων ἐπιμονὴ τοῦ μηχανικοῦ κατώρθωσε νὰ μὴ διακοπῇ ἡ ἐργασία αὕτη· διότι κατὰ τὴν μὲρῶνον γνώμην ἦτον δυστυχῶς μάταιος ὁ ἀγὼν. Γενικῆ ἦτον ἡ πεποιθήσις ὅτι πάντες οἱ ἐν τῷ ἀνθρακωρυχείῳ ἀπωλέσθησαν, καὶ ὅτι ἐξακολουθοῦντες μόνον τὴν ἐξάντλησιν τοῦ ὕδατος διὰ τῶν σκαφῶν, θὰ εὐρισκον τέλος τὰ πτώματα. Τότε λοιπὸν τί τὸ ὄφελος νὰ φθάσωσι διακτυπῶντες ὥρας τινὰς ταχύτερον ἢ βραδύτερον;

Οὕτως ἐφρόνουσι οἱ εἰδήμονες, καὶ οὕτω καὶ ὅλον τὸ πλήθος. Οἱ συγγενεῖς, αἱ σύζυγοι, αἱ μητέρες εἶχον ἤδη πενηθορήσει, ἐπειδὴ ζῶν οὐδεὶς θὰ ἐξήρχετο πλέον ἐκ τῆς Τρυέρας.

Ἄλλ' ὁ μηχανικός, ἀψήφῳ τὰς γενικὰς κατακρίσεις, καὶ αὐτὰς τῶν συναδέλφων καὶ τῶν φί-

λων του τὰς παρατηρήσεις, δὲν ἀνεγαίτιζε μὲν τὰς ἐργασίας τῆς ἐξαντλήσεως, ἀς ἐνίοτε μόνον διέκοπτε εἴ τις ἐπῆρχετο βλάβη εἰς τὰ ἐργαλεῖα, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐξηκολούθει τὴν διάτρησιν.

Ὁ χαρακτῆρ αὐτοῦ εἶχε τι τῆς πεισμονῆς ἐκείνης δι' ἧς ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψε νέον κόσμον.

— Ἀκόμη μίαν ἡμέραν, ἀγαπητοὶ, ἔλεγεν εἰς τοὺς ἐργάτας, καὶ ἂν αὐριον οὐδὲν ἀποτελέσμα ἔχωμεν, παραιτούμεθα. Σὰς ζητῶ νὰ πράξετε διὰ τοὺς συντρόφους σας ὅ,τι θὰ ἐζήτουν νὰ πράξωσι διὰ σὰς ἂν ἦσθε σεις εἰς τὴν θέσιν των.

Ἡ πεποιθήσις λοιπὸν ὑφ' ἧς κατείχετο μετεδίδετο εἰς τοὺς ἐργάτας, οἵτινες ἤρχοντο συμμεριζόμενοι τοὺς δισταγμοὺς οὓς ἤκουον ἐν τῇ πόλει, καὶ ἀπήρχοντο πλήρεις τῆς πίστεως ἣν παρ' αὐτοῦ ἐνεπνέοντο.

Ἀνεσκάπτετο δὲ ἡ διώρυξ μετὰ θαυμασίας ἀκριβείας καὶ δραστηριότητος.

Ἀπ' ἐτέρου ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ διὰ ξυλῶσεων ἢ σύριγγ τῷ λυχνόστασι, ἧτις εἶχε πολλοῦ κατακρημίσθη. Οὕτως ἠγωνίζετο παντοίως νὰ ἐξιγνιάσῃ τὸ φοβερὸν τοῦ ἀνθρακωρυχείου μυστήριον, καὶ ν' ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὰ θυμάτα του, ἂν ἔξων ἐτι τινὰ ἐν αὐτῷ.

Τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, ὅταν ἐγένετο ἐργάτου ἀλλαγὴ, ὁ ἐλθὼν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀνασκαφὴν ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσέ τι, ὡς ἀσθενῆ τινὰ κτυπήματα. Τότε, ἀντὶ νὰ καταφῆρῃ τὴν ἀξίνην του, τὴν ἐκράτησεν εἰς τὸν ὄμων του, καὶ ἐκόλλησε τὸ αὐτίον του εἰς τὸν ἀνθρακὰ. Τότε δὲ, φρονῶν ὅτι ἠπατήθη, ἐκάλεσεν ἕνα τῶν συντρόφων του ν' ἀκούσῃ κ' ἐκείνος. Ἀμφότεροι ἔμειναν ἐν πλήρει σιωπῇ, καὶ μετὰ ἂν λεπτὸν ἀσθενέστατος κρότος, εἰς κανονικὰ διαστήματα ἐπαναλαμβανόμενος, ἔφθασε μέχρις αὐτῶν.

Ἀμέσως δὲ ἡ εἰδησις διεδόθη ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, περισσοτέρως τοὺς δυσπιστοῦντας ἀπαντῶσα ἢ τοὺς πιστεύοντας, καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ μηχανικοῦ, ὅστις ἀμέσως ἐβρίθην εἰς τὴν διώρυγα.

Λοιπὸν, λοιπὸν, εἶχε δίκαιον! Ὑπῆρχον ἐκεῖ ἀνθρώποι ζῶντες, καὶ ἡ πίστις του θὰ τοὺς ἔσωζε!

Πολλοὶ τὸν παρακολούθησαν, ἀλλ' ἐμάκρυνε τοὺς μεταλλευτὰς καὶ ἠκροάσθη· ἀλλὰ τοσοῦτον ἦτον συγκεκινημένος, τόσον ἔτρεμεν, ὥστε δὲν ἤκουσε τίποτε.

— Δὲν ἀκούω, εἶπε μετ' ἀπελπισίας.

— Εἶναι ὁ δαίμων τοῦ ἀνθρακωρυχείου, εἶπεν εἰς τῶν ἐργατῶν. Θέλει νὰ μὰς περιπαίξῃ, καὶ κτυπᾷ διὰ νὰ μὰς ἀπατήσῃ.

Ἄλλ' οἱ δύο σκαπανεῖς οἱ πρώτοι ἀκούσαντες ἐπέμενον ὅτι δὲν ἠπατήθησαν, καὶ ὅτι κτύποι ἀπεκρίθησαν εἰς τοὺς κτύπους των. Ἦσαν δὲ οὗτοι ἀνθρώποι ἐμπειροὶ, γηράσαντες εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν ἀνθρακωρυχείων, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ἦτον πιστευτός.

Ὁ μηχανικός τότε ἀπέπεμψεν ὄλους ὅσοι

τὸν εἶχον παρακολουθήσει, καὶ ἀκόμη καὶ τοὺς ἐργάτας ὅσοι εἶχον τὸ ἔργον κατὰ σειρὰν ἰστάμενοι νὰ μεταβιβάζωσιν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα τοὺς ἀνασκαπόμενους ἀνθρακὰς, καὶ διετήρησε πλῆσιον τοῦ μόνον τοὺς δύο σκαπανεῖς.

Αὐτοὶ δὲ κατέπερον, ὡς κλησιν, κτυπήματα τινὰ ἰσχυρὰ, καὶ εἰς ἴσα διαστήματα ἐπαναλαμβάνόμενα, καὶ τὴν ἀναπνοὴν των κρατοῦντες, ἐκόλλησαν εἰς τὸν ἀνθρακὰ.

Μετὰ στιγμὴν δὲ προσδοκίας ἰσχυρὸν κλονισμόν ἠσθάνθησαν εἰς τὴν καρδίαν· ἀσθενῆ ἀλλὰ ταχέα καὶ κατὰ ῥυθμὸν ἐπαναλαμβανόμενα κτυπήματα ἀπεκρίθησαν εἰς τὰ ἐδικὰ των.

— Κτυπήσατε καὶ πάλιν, ἀλλὰ κτύπους ἀραιούς, μὴ τύχη καὶ ὅ,τι ἀκούομεν εἶναι ἤχῳ τῶν κτύπων σας.

Οἱ ἐργάται ἐκτύπησαν, καὶ ἀμέσως ἠκούσθησαν οἱ αὐτοὶ πάλιν κρότοι κατὰ ῥυθμὸν ἐπαναλαμβανόμενοι, ἧτοι τῶν καθειργμένων ἢ ἀπάντησις.

Ἀμφισβόλιαν τοῦ λοιποῦ δὲν ἐπεδέχετο· ὑπῆρχον ἐκεῖ ἀνθρώποι ζῶντες, καὶ ἦτον δυνατὸν νὰ σωθῶσι.

Ἡ εἰδησις αὕτη διέτρεξε τὴν πόλιν ὡς ἀναφθεῖσα γραμμὴ πυρίτιδος, καὶ τὸ πλήθος συνέβησεν εἰς τὴν Τρυέραν, περισσοτέρον ἴσως καὶ μᾶλλον συγκεκινημένον ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Αἱ σύζυγοι, τὰ παιδιά, αἱ μητέρες, οἱ συγγενεῖς τῶν θυμάτων, συνέβησαν πάντες, καὶ ἔτρεμον τὰ πένθημά των φοροῦντες, καὶ ἡ ἐλπὶς ἔλαμπεν εἰς τὰ πρόσωπά των.

Πόσοι ἔξων; Ἴσως πολλοί· ὁ ἐδικός σου βεβαίως, ὁ ἐδικός μου ἀναμφισβόλως.

Ἦθελον ὅλοι νὰ ἐναγκαλισθῶν τὸν μηχανικόν.

Ἄλλ' ἐκείνος, ἀπαθὴς ἀπέναντι τῆς χαρᾶς, ὡς ἐδείχθη ἀπαθὴς ἀπέναντι τῆς δυσπιστίας καὶ τῆς χλεύης, περὶ ἑνὸς μόνου ἐσχέπετο, πῶς ν' ἀνασῶσῃ τοὺς κατακεχωσμένους· καὶ ἵνα μακρύνῃ τοὺς περιέργους καὶ τοὺς συγγενεῖς, προφυλάξῃ τὸ στόμιον τῆς διώρυγος, καὶ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐργασίας, ἐζήτησε στρατιώτας τῆς φρουρᾶς.

Οἱ ἀκουσθέντες κρότοι ἦσαν τόσον ἀσθενεῖς, ὥστε ἀδύνατον ἦτον νὰ δριστηῖ ἀκριβῶς πόθεν προήρχοντο· ἤρκει ὅμως ἡ ἐνδειξις αὕτη ὅπως ἐνοσηθῆ ὅτι ἐργάται διαφυγόντες τὴν πλημμύραν εἶχον καταφύγει εἰς ἕνα τῶν τριῶν ἀνιόντων ὄχετῶν τῆς ἐπιπέδου σύριγγος τῶν ἀρχαίων ἀνασκαφῶν. Δὲν ἤρκει λοιπὸν πλέον μία διώρυξ, ἀλλ' ἔπρεπε τρεῖς νὰ σκαφῶσι πρὸς τοὺς τρεῖς ἀνιόντας ὄχετους εἰς ἀναζήτησιν τῶν ὄχετῶν. Ὄταν δ' ἐπροχώρουν περαιτέρω καὶ ἤκουον καλῆτερον, τότε θὰ ἐγκατέλειπον τὰς δύο περιττὰς διώρυγας, καὶ θὰ συνεκέντρουν πάσας τὰς προσπάθειάς εἰς μίαν, τὴν χωροῦσαν κατὰ τὴν ὀρθὴν διεύθυνσιν.

Ἡ ἐργασία λοιπὸν ἤρχισεν ἐκ νέου μετὰ μείζο-

νος ζέσεως, και αι παρακείμεναι εταιρίαι έπροθυμοῦντο τίς να πέμψη εις Τρυέραν τους καλητέρους της σκαπανείας.

Είς την έλπίδα δε του να φθάσαι δια των σκαπτομένων διωρύγων, ηρχισε προστιθεμένη και άλλη, του να εισέλθωσι δια της σύριγγος, διότι το ύδωρ έταπεινούτο εντός του φρέατος.

Όταν εντός του οχετου ημών ηκούσαμεν την κλήσιν των κτύπων του μηχανικού, το αποτέλεσμα υπήρξε το αυτό ως ότε είχομεν ακούσει τας άντλούσας σκάφας εις το φρέαρ.

— Έσώθημεν!

Τοιούτο χαράς επιφώνημα εξήλθεν εξ όλων των στομάτων, και, χωρίς να σκεφθώμεν, ενομίζομεν ότι έμελλον να μάς δώσωσι την χείρα άμείωσι.

Έπειτα δε, ως και δια τας σκάφας, μετα την έλπίδα ήλθεν η άπελπισία.

Ο κρότος των άξινών άπεδείκνυεν ότι οι εργατάι ησαν ακόμη πολύ μακράν, είκοσι μέτρα, ίσως τριάκοντα μέτρα. Πόσος καιρός έχρειάζετο προς διάτρησιν τοιούτου ογκου; άλλοι άλλως εξεστιμώμεν αυτόν; έχρειάζετο εις μήν, μία έβδομάς, εξ ημέραι; Πώς να περιμεινώμεν ένα μήνα, μίαν εβδομάδα, εξ ημέρας; Τίς εξ ημών θα εξη ακόμη μετά εξ ημέρας; Πόσας ημέρας είχομεν ήδη ζήσει άστικοι;

Μόνος ο δάσκαλος ώμίλει ακόμη μετά καρτερίως; άλλ' επί τέλους η άπελπισία ημών ηρχισε να επεκτείνεται και επ' αυτού, και η σωματική του αδυναμία κατέβαλλε την ψυχικήν του ευστάθειαν.

Να πίνωμεν εδυνάμεθα όσον ήθέλομεν, να φάγωμεν όμως δεν είχομεν, και η πείνα τόσο μäs εδασκίνεζεν, ώστε εδοκιμάσαμεν να φάγωμεν σσηπός ξύλον, άφ' ου το εξυμνόμεν εις το ύδωρ.

Ο δε Καρφόρης, ο μάλλον βουλιμιών όλων ημών, είχε κόψει το έναπομείναν αυτώ υπόδημα, και άδιακώπως έμάσα τεμάχια δέρματος.

Βλέπων που η πείνα παρέσυρε τους συντρόφους μου, όμολογώ ότι κατελήφθην υπ' αίσθηματός τινος φόβου, και ότι αυτό, εις τους άλλους μου φόβους προστιθέμενον, κακώς με διέθετεν. Είχον πολλάκις ακούσει τον Βιτάλην διηγούμενον ιστορίας ναυαγίων, — διότι είχε πολύ όδοιπορήσει δια θαλάσσης, τουλάχιστον όσον και δια ξηράς, — και μεταξύ των ιστοριών τούτων, μία μοι επανήρχετο πάντοτε, άφ' ότου η πείνα μάς εδασκίνεζε, και κατακυριεύε το πνευμά μου. Κατά την διήγησιν ταύτην αυται είχον βροθή εις άμμόνησον, όπου δεν υπήρχεν η έλαχίστη τροφή, και είχον φονεύσει τον παιδα του πλοίου και τον είχον φάγει. Επικετόμην λοιπόν, ακούων τους συντρόφους μου να φωνάζουν ότι πεινούν, αν όμοια τύχη δεν μεί έπεφυλάττετο, και αν εις την ημετέραν άνθρακόνησον δεν θα εκρινόμην και εγώ καλός εις βρώσιν. Τον δάσκαλον και τον θεϊον Γασπάρ ήμην βέβαιος να τους έχω υπερκασιπτάς.

άλλ' ο Παγής, ο Βεργουνοός και ο Καρφόρης, ο Καρφόρης πρό πάντων, όστις ήκόνεζεν άδιακώπως εις το δέρμα τους μεγάλους λευκούς οδόντας του, δεν μοι ενέπνεον διόλου εμπιστοσύνην.

Άφρονες ησαν βεβαίως οι τοιούτοι φόβοι, άλλ' εις ην ημεθα θέσιν το έμφορον και ψυχρόν λογικόν δεν καθωδήγει το πνεύμα ημών και την φαντασίαν.

Ηύζανε δ' έτι μάλλον την φοίικην ημών το σκότος, διότι αλληλοδιαδόγως είχε καθ' το έλακον όλων των λύγων ημών εκτός δύο, ότε ο δάσκαλος άπεφάσιεν ότι αυτοι θ' αναφθούν μόνον εις όλως εκτάκτους περιστάσεις, εις άς το φως θα μάς ήτον άπαλύτως αναγκαίον. Έπομένως δι' όλου του καιρού διεμένομεν εις σκότος βαθύ.

Όχι δε μόνον πείθιμον ήτον τοῦτο, αλλά προσέτι και επικίνδυνον, διότι το έλάχιστον άδέξιον κίνημα εδύνατο να μάς κυλίση εις το νερόν.

Από του θανάτου του Κομπαύρου ημεθα ανά τρεις μόνον εις έκαστον επίπεδον, και τοῦτο μάς έδιδεν όλίγον περισσότερο τόπον. Ο θεϊος Γασπάρ ήτον εις την μίαν γωνίαν, ο δάσκαλος εις την άλλην, και εγώ εις το μέσον.

Στιγμήν τινα, εν φ' έμισοκοιμώμην, εξεπλάγην ακούσας τον δάσκαλον να όμιλη ταπεινή τή φωνή, ως αν ώμίλει έννευρούμενος.

Έξυπνήσας ήκραόσθην.

— Έχει σύννεφα, έλεγεν. Όραϊον πράγμα είναι τα σύννεφα. Είς πολλούς δεν άρσσκουν' εγώ αγαπώ τα σύννεφα. Α! θα έχωμεν άνεμον τόσον το καλήτερον! Αγαπώ και τον άνεμον.

Όνειρεύετο άρα γε; Τω έκίνησα τον βραχίονα, άλλ' εκείνος εξηκολούθησε.

— Αν ήθελες να μοι δώσης στουφάτον, εξ αύγά, όχι οκτώ. Βάλε δώδεκα. Θα τα φάγω όταν επιστρέψω.

— Τόν ακούεις, θεϊε Γασπάρ;

— Ναί, έννευρέταί.

— Όχι, είναι έξυπνος.

— Παραλαλεί.

— Σε βεβαίω, είναι έξυπνος.

— Αί! δάσκαλε!

— Θέλεις να έλθης να δειπνήσης μ' έμέ, Γασπάρ; Έλα' σε λέγω όμως, θα έχωμεν μέγαν άνεμον.

— Τα έχασεν, είπεν ο θεϊος Γασπάρ. Τόν μαστίζουν η πείνα και ο πυρετός.

— Όχι' απέθανεν, είπεν ο Βεργουνοός, και όμιλει η ψυχή του. Βλέπεις ότι δεν είν' εδώ. Τί άνεμος είναι, δάσκαλε; Είναι βοριάς;

— Δεν υπάρχει βοριάς εις την ήδην, άνέκραζεν ο Παγής, και ο δάσκαλος είναι εις τον ήδην. Δεν ήθελες να με πιστεύσης όταν σ' έλεγον ότι θα υπάγης εκεί.

Τί τοίς συνέβαινε; Παραφρόνησαν όλοι; Τότε λοιπόν θα ήρχοντο εις τας χείρας, θα έφρονέοντα. Τί να γίνει;

— Θέλεις να πίες, δάσκαλε;

— Εύχαριστώ. Θα πίο όταν τρώω το στουφάτον μου.

Και επί πολλόν καιρόν ώμίλουν και οι τρεις όμοῦ, χωρίς ν' αποκρίνονται ο εις εις τον άλλον, και εν μέσω των ασυναρτήτων λόγων των επανήρχοντο πάντοτε αι λέξεις «θα φάγω, θα εξέλθω, ο άνεμος, ο ούρανός».

Διά μιας μοι επήλθεν η ιδέα ν' ανάψω τον λύγνον, όστις ήξευρον ότι ήτον πλησίον του δασκαλου, καθώς και τα έναύσματα. Τόν επήρα λοιπόν.

Μόλις δε τον άνήψα, και έσιώπησαν όλοι.

Έπειτα δε μετά τινων στιγμών σιωπήν, ήρώτησαν τί κυρίως συνέβαινε, ως αν άνέκυπτον εξ ένείρου.

— Παραλαλείτε, είπεν ο θεϊος Γασπάρ.

— Ποίος;

— Σὺ, δάσκαλε, ο Παγής και ο Βεργουνοός. Έλέγετε ότι ήσθε έξω και ότι έρύσα άνεμος.

Από καιρού εις καιρόν εκτυπούμεν εις τον τοίχον δια ν' αναγγείλωμεν εις τους σωτήρας ημών ότι ζώμεν και ηκούομεν τας άξίνων των όπου έσκαπτον άδιαλείπτως τον άνθρακα. Αλλά πολύ βραδέως ήύζανε των κτύπων αυτών η δύναμις, και τοῦτο μάς άπεδείκνυεν ότι ησαν έτι μακράν.

Αφ' ου δ' άνήψα τον λύγνον, κατέβη και ήντλησα ύδωρ εις το υπόδημα, και μοι έφάνη ότι τα ύδατα είχαν χαμηλώσει εντός του βόθρου ημών κατά τινα ύρκατόμμετρα.

— Τα ύδατα χαμηλόουν.

— Θεέ μου!

Και αυθις ήσθάνθημεν ισχυράν έλπίδος συγκίνησην.

Όλοι ήθελον ν' αφήσουν τον λύγνον να καίη, ίνα βλέπουν την πρόοδον της ταπεινώσεως των υδάτων' άλλ' ο δάσκαλος άντέστη.

Τότε ένόμισα ότι επανάστασις θα εξεβρήγνυτο. Αλλ' ο δάσκαλος ποτέ τίποτε δεν παρήγγαλλε, χωρίς να ειπή και τον λόγον.

— Οι λύγνοι θα έλθη ώρα να μάς χρειασθώσιν.

Αν τους εξαντλήσωμεν τώρα επί ματαιώ, τί θα κάμωμεν όταν θα είναι αναγκαίοι; Έπειτα δεν έννοείτε ότι θ' αποθάνητε εξ άλυπομνησίας αν βλέπετε το νερόν να καταβαίη αναπισσθήτως; διότι δεν πρέπει να φαντασθήτε ότι θα πέση δια μιας. Θα σωθώμεν, έχετε θάρρος. Έχομεν δεκατρία ακόμη έναύσματα. Θα τα μεταχειρισθώμεν όσάκις ζητήσετε.

Εσβέσθη ο λύγνος λοιπόν' όλοι είχομεν πίες και δεν έδιψώμεν, ώστε η παραφροσύνη δεν επανήλθεν. Επί πολλάς μακράς ώρας, επί ημέρας ίσως, έμένομεν ακίνητοι, προς ύποστήριξιν της ζωής μας έχοντες μόνον τον κρότον των άξινών αιτινες έτρούπων τον άνθρακα και των σκαφών αιτινες ήντλουν το ύδωρ.

Ανεπισσθήτως οι ήχοι οῦτοι εγίνοντο επί μάλ-

λον και μάλλον ισχυροί. Το ύδωρ κατέβαινε και οι σκαπανείς μάς επλησίαζον. Αλλά θα έφθανον εν καιρώ; Αν από στιγμής εις στιγμήν προύχωροι των σωτήρων ημών το έρω, συμπρούχωροι όμως, και εδυνηροτέρα απέβαινε η αδυναμία ημών, αδυναμία του σώματος και αδυναμία του πνεύματος. Από της ημέρας της πλημμύρας οι σύντροφοί μου δεν είχαν φάγει το δ' έτι δεινότερον, άνεπνέομεν άέρα όστις μη άνανεούμενος, έγινετο καθ' έκαστην νοσωδέστερος και ήττον κατάλληλος εις αναπνοήν. Αλλ' άφ' έτέρου καθ' όσον έπιπτον τα ύδατα, κατά τοσούτον ήλαττούτο η άτυσοφαιμική πίεσις. Αν είχε μείνει διαρκώς οία ήτον κατά τας πρώτας ώρας, θ' άπεθνήσκωμεν βεβαίως υπ' ασφυξίας. Όστε, αν εξήσαμεν, ώφείλομεν κατά πάντα τρόπον την σωτηρίαν ημών εις την ταχύτητα μεθ' ης διατάχθη και οργανίσθη ημών η διάσωσις.

Ο κρότος των άξινών και των σκαφών ήτον ακριβέστατα κανονικός, ως ο του ώρολογίου. Είς πάσαν δε διακοπήν, ην επέφεραν η αλλαγή των εργατών, κατελαμβάνομεθα υπό πυρετώδους άνησυχίας! Μας εγκατέλειπον; άπήντησαν πρόσκοιμα άνυπερέβλητον; Επί μιας δε των δικωπών τούτων φοικτός κρότος ήγέρθη, ισχυρώς βέγγων η πνευστιών.

— Τα νερά κρημνίζονται εις την ύπόνομον, άνέκραζεν ο Καρφόρης.

— Δεν είναι νερόν, είπεν ο δάσκαλος.

— Τί είναι;

— Δεν ήξούρω' νερόν όμως δεν είναι.

Αν και πολλά μάς είχε δώσει ο δάσκαλος δείγματα της ερθής κρίσεως και της ασφαλούς διαγνωσεώς του, δεν επιστεύετο όμως υπό των άλλων ειμή ότε ύπεστήριζε τους λόγους του, δι' επειρημάτων αποδεικτικίων. Επειδή ώμολόγησεν ότι δεν ήξευρε πόθεν προήρχετο ο κρότος, — έμάθωμεν δ' έπειτα ότι άποτελείτο εκ μεγάλης μηχανικής άνέμης, ιδρυθείσης ίνα στέλλη άέρα εις τους εργαζομένους, — δια τοῦτο μετά παραφόρου τρόπου επανήλθον πάντες εις την ιδέαν της νέας πλημμύρας.

— Αναψε τον λύγνον.

— Περιττόν.

— Αναψε, άναψε!

Ηναγκάσθη επομένως να υπακούση ο δάσκαλος, διότι η αίτησις ήτον δυόφρωνος.

Το φως όμως του λύγνου μάς έδειξεν ότι το ύδωρ δεν είχαν αναβή, αλλά μάλλον κατέβη.

— Θ' αναβή. Τώρα πλέον θ' αποθάνωμεν.

— Αί! Ας τελειώση μίαν ώρα προτήτερ' αυτή η βίασανος. Δεν ήμπορώ πλέον.

— Δός τον λύγνον, δάσκαλε. Θέλω να γράψω εις την γυναϊκά μου και εις τα παιδιά.

— Γράψε και δι' έμέ.

— Και δι' έμέ.

Ο Βεργουνοός είχε ζητήσει τον λύγνον δια να

γράφη, πρὶν ἀποθάνῃ, εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παῖδιά του· εἰς τὸν κόλπον του εἶχε κομμάτιον χαρτίου καὶ μικρὸν μολυβδοκόνδυλον. Ἦτοιμάσθη λοιπὸν νὰ γράψῃ.

— Ἴδού τι θέλω νὰ εἰπῶ·

«Ἡμεῖς, ὁ Γασπάρ, ὁ Παγῆς, ὁ δάσκαλος, ὁ Καρρόρης καὶ ὁ Ρεμῆς, κλειστοὶ εἰς τὸν ὄχετόν, θ' ἀποθάνομεν.

«Ἐγὼ, ὁ Βεργουνοῦς, παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σύζυγος εἰς τὴν γῆράν μου, ὡς πατὴρ εἰς τὰ ὄρφανά μου, καὶ τοῖς δίδω τὴν εὐχὴν μου.

— Σὺ, Γασπάρ;

«Ὁ Γασπάρ δίδει ὅ,τι ἔχει εἰς τὸν ἀνεψιὸν του, τὸν Ἀλέξην.

«Ὁ Παγῆς συνιστᾷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ παῖδιά του εἰς τὸν Θεόν, εἰς τὴν Παναγίαν καὶ εἰς τὴν ἑταιρίαν.

— Σὺ, δάσκαλε;

— Ἐγὼ, εἶπεν ὁ δάσκαλος τεθλιμμένος, δὲν ἔχω κανένα νὰ μὲ κλαύσῃ.

— Σὺ, Καρρόρη;

— Ἐγὼ παραγγέλλω νὰ πωλήσουν τὰ κάστανά μου πρὶν τὰ ψήσουν.

— Τὸ χαρτίον μας δὲν εἶναι δι' αὐτὰς τὰς ἀνοησίας.

— Δὲν εἶναι ἀνοησία.

— Δὲν ἔχεις κανένα ν' ἀποχαιρετήσῃς; Τὴν μητέρα σου;

— Τὴν μητέρα μου; Ὅχι μὲ κληρονομίῃ.

— Καὶ σὺ, Ρεμῆ;

«Ὁ Ρεμῆς δίδει τὸν Κάπην καὶ τὴν ἄρπην του εἰς τὸν Ματτίαν· ἀσπάζεται τὸν Ἀλέξην, καὶ τῷ ζητεῖ νὰ υπάγῃ εἰς τὴν Λίζαν, νὰ τὴν φιλήσῃ, καὶ νὰ τῇ ἀποδώσῃ ἓν ξηρὸν βόδιον ὅπου θὰ εὔρῃ εἰς τὸν ἐπενδύτην του.

— Ὅχι ὑπογράφωμεν ὅλοι.

— Ἐγὼ θὰ βάλω τὸ σημεῖον τοῦ σκυροῦ, εἶπεν ὁ Παγῆς.

— Τώρα, εἶπεν ὁ Βεργουνοῦς, ἀφ' οὗ ὅλοι ὑπέγραψαν τὸ χαρτίον, ζητῶ νὰ μ' ἀφήσετε ν' ἀποθάνω ἡσυχος, χωρὶς νὰ μ' ἐμιλήσετε. Ἔχετε ὑγείαν, σύντροφοι.

Καὶ ἀφήσας τὴν βαθμίδα του, κατέβη εἰς τὴν ἐδικὴν μας, μᾶς ἐνηγκαλίσθη καὶ τοὺς τρεῖς, ἔπειτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ἐδικὴν του, ἐνηγκαλίσθη τὸν Παγῆν καὶ τὸν Καρρόρη, καὶ μετὰ ταῦτα, σωρεύσας ἀνθρακοκονίαν, ἔθηκε τὴν κεφαλὴν του εἰς αὐτήν, ἐξηπλώθη, καὶ πλέον δὲν ἐκινήθη.

Αἱ συγκινήσεις τῆς ἐπιστολῆς καὶ αὕτη τοῦ Βεργουνοῦ ἢ ἀπόγνωσις δὲν συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' αὐξήσουν τὸ θάρρος μας.

Ἐν τούτοις ὅμως αἱ ἀξίνας ἠκούοντο εὐκρινέστερον, καὶ βεβιαίως μᾶς εἶχον πλησιάσει τοσοῦτον, ὥστε μετ' ὀλίγον ἴσως νὰ φθάσωσι μέχρις ἡμῶν.

Τοῦτο μᾶς ἐξήγησεν ὁ δάσκαλος, διὰ νὰ μᾶς ἐμψυχώσῃ ὀλίγον.

— Ἄν ἦσαν ὅσον πλησίον νομίζεις, θὰ τοὺς ἠκούομεν νὰ φωνάζωσι, καὶ δὲν τοὺς ἀκούομεν, καθὼς κ' ἐκεῖνοι δὲν μᾶς ἀκούουσι.

— Ἡμποροῦν ν' ἀπέχουν ὀλίγα μέτρα μόνον, καὶ ὅμως νὰ μὴ ἀκούωσι τὰς φωνὰς μας. Τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὄρυκτων ὅπου σκάπτουσι.

— Ἡ ἐκ τῆς ἀποστάσεως.

Ἄλλὰ τὰ ὕδατα ἐξηκολούθουν καταβαίνοντα, καὶ ἐλάθομεν μετ' οὐ πολὺ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι δὲν ἔφθανον μέχρι τῆς ὄροφῆς τῆς σύριγγος.

Εἰς τὸν σχίστην τοῦ ὄχετος ἡμῶν ἠκούσαμεν ὡς ἂν τις ἐξενεπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ὕδωρ ἐπλάττησεν, ὡς ἂν μικρὰ τεμάχια ἀνθρακος εἶχον ἐμπέσει εἰς αὐτό.

Τότε, τὸν λύχνον ἀνάψαντες, εἶδομεν ὅτι ποντικοὶ ἔτρεχον εἰς τοῦ ὄχετος τὸ ἔδαφος. Ὡς ἡμεῖς, εἶχον ζητήσει καὶ αὐτοὶ τὴν σωτηρίαν τῶν εἰς ἀέρος κώδωνα, καὶ ὅταν τὸ ὕδωρ ἐταπεινώθη, ἐγκατέλιπον τὸ καταφύγιόν των ζητοῦντες τροφήν. Τὸ ὅτι ἐδυνήθησαν νὰ ἔλθουν μέχρις ἡμῶν, ἀπεδείκνυεν ὅτι αἱ σύριγγες δὲν ἦσαν πλέον πλήρεις ὡς ἂνω.

Οἱ ποντικοὶ οὗτοι ἦσαν διὰ τὴν φυλακὴν ἡμῶν ὅ,τι ἡ περιστέρα διὰ τὴν κιβωτὸν τοῦ Νῶε, τὸ τέλος τοῦ κατακλυσμοῦ.

— Βεργουνοῦ, εἶπεν ὁ δάσκαλος, ἐγειρόμενος μέχρι τῆς ἀνωτέρας βαθμίδος· λάβε θάρρος.

Καὶ τῷ ἐξήγησε πῶς οἱ ποντικοὶ μᾶς προήγγελλον ταχεῖν ἀπελευθέρωσιν.

Ἄλλ' ὁ Βεργουνοῦς δὲν παρεσύρθη.

— Ἄν ἐπίκειται πάλιν νὰ μεταπέσωμεν ἀπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἀπελπισίαν, προτιμῶ νὰ μὴ ἐλπίζω. Περιμένω τὸν θάνατον· ἂν ἔλθῃ ἡ σωτηρία, εὐλογητὸς ὁ Θεός!

Ἠθέλησα νὰ καταβῶ ἀπὸ τοῦ ὄχετος ἡμῶν, καὶ νὰ ἰδῶ κατὰ πόσον προὐχώρησεν ἡ ταπεινώσις τῶν ὑδάτων. Εἶδον δὲ ὅτι ἡ πρόσδος ἦτον ἐπικαιστητή, καὶ ὅτι ὑπῆρχεν ἰκανὸν κενὸν μεταξὺ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν καὶ τῆς ὄροφῆς τῆς σύριγγος.

— Φέρε μας ποντίκια, ἐφώνησεν ὁ Καρρόρης, νὰ τὰ φάγωμεν.

Ἄλλὰ διὰ νὰ φέρω ποντίκια ἔπρεπε νὰ τὰ συλλάβω, καὶ πρὸς τοῦτο δὲν ἤμην τότε ἰκανῶς ἐκίνητος.

Ἡ ἐλπίς ὅμως μ' ἐνεψύχωσε, καὶ τὸ κενὸν μ' ἐνέπνευσεν ἰδέαν ἧτις μ' ἐβασάνιζε. Δι' ὃ ἀνάβας εἰς τὴν βαθμίδα,

— Δάσκαλε, εἶπον, ἔχω μίαν ἰδέαν. Ἀφ' οὗ οἱ ποντικοὶ τρέχουν εἰς τὴν σύριγγα, εἶναι λοιπὸν αὕτη προσοιτή. Θέλω νὰ υπάγῃ κολυμβῶν ὡς τὰς κλίμακας, καὶ νὰ φωνάζω. Τότε θὰ ἔλθουν νὰ μᾶς σώσουν, καὶ τοῦτο ταχύτερα θὰ κατορθωθῇ παρὰ διὰ τῆς διώρυγος.

— Σοὶ τὸ ἀπαγορεύω!

— Ἄλλὰ, δάσκαλε, κολυμβῶ καθὼς σεῖς πε-

ριπατεῖτε, καὶ εἶμαι εἰς τὰ νερά ὡς τὸ χέλι.

— Καὶ ὁ κακὸς ἀήρ;

— Ἀφ' οὗ οἱ ποντικοὶ διέρχονται, ὁ ἀήρ δὲν θὰ εἶναι χειρότερος δι' ἐμὲ παρὰ δι' ἐκείνους.

— Ὑπάγε, Ρεμῆ, ἐκραξεν ὁ Παγῆς. Ὅχι σοὶ δώσω τ' ὠρολόγιόν μου.

— Γασπάρ, τί λέγεις; ἠρώτησεν ὁ δάσκαλος.

— Τίποτε. Ἄν νομίζῃ ὅτι ἠμπορεῖ νὰ υπάγῃ εἰς τὰς κλίμακας, ἄς υπάγῃ· δὲν ἔχω τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἐμποδίσω.

— Καὶ ἂν πνιγῇ;

— Καὶ ἂν σωθῇ, ἀντὶ ν' ἀποθάνῃ ἐδῶ περιμένων;

Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἔμεινε σκεπτόμενος ὁ δάσκαλος· ἔπειτα δὲ, λαβῶν με ἐκ τῆς χειρὸς,

— Ἔχεις γενναίαν καρδίαν, μικρὲ μου, εἶπε. Κάμε ὅπως θέλεις. Νομίζω ὅτι ἐπιχειρεῖς τ' ἀδύνατα. Πολλάκις ὅμως ἐπέτυχον καὶ τ' ἀδύνατα. Φίλησέ με.

Τὸν ἐφίλησα λοιπὸν, καὶ τὸν θεῖον Γασπάρ ὁμοίως, καὶ ἐκδυθεὶς, κατέβην εἰς τὸ ὕδωρ.

— Φωνάζετε πάντοτε, εἶπον πρὶν ἀρχίσω νὰ κολυμβῶ. Ἡ φωνή σας θὰ μ' ὀδηγή.

Πόσον ἦτον τὸ κενὸν ὑπὸ τὴν ὄροφῆν τῆς σύριγγος; Ἦτον ἀριστὸν ὥστε νὰ κινῶμαι ἐντὸς αὐτοῦ ἐλευθέρως; Τοῦτο ἦτον τὸ πρῶτον ζήτημα.

Μετὰ τινὰς κινήσεις εὔρον ὅτι ἠμπορῶ νὰ κολυμβῶ, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ προχωρῶ βραδέως, ἵνα μὴ κτυπῶ τὴν κεφαλὴν. Τὸ ἐπιχειρήμα μου λοιπὸν δὲν ἦτον ἀδύνατον. Ἄλλὰ τὸ πέρας αὐτοῦ θὰ ἦτον ἡ ἀπελευθέρωσις ἢ θὰ ἦτον ὁ θάνατος;

Ἐπιστραφεὶς εἶδον τὴν λάμπην τοῦ λύχνου ἀνανακλωμένην ἐπὶ τῶν μαζύρων ὑδάτων. Αὕτη ἦτον ὁ φῶς μου.

— Πηγαίνεις καλὰ; ἐφώνησεν ὁ δάσκαλος.

— Ναι.

Καὶ προσέβηνον προσεκτικῶς.

Ἀπὸ τοῦ ὄχετος ἡμῶν πρὸς τὰς κλίμακας ὑπῆρχεν ἡ δυσκολία τῆς διευθύνσεως ἣν εἶχον ν' ἀκολουθήσω. ἤξευρον μὲν ὅτι εἰς μέρος τι οὐχί λίαν μεμακρυσμένον ὑπῆρχε σταυροδρόμιον τῶν συρίγγων· ἀλλ' ἂν ἠπατώμην ἐντὸς τοῦ σκότους, ἤθελον πλανηθῆ, καὶ δὲν ἤρουν ἡ ὄροφῃ καὶ οἱ τοῖχοι νὰ μὲ ὀδηγήσωσιν. Ὑπῆρχεν ὅμως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὀδηγὸς ἀσφαλέστερος, ἡ σιδηρὰ τροχιά τοῦ σιδηροδρόμου. Ταύτην παρακολουθῶν, ἔφθανον βεβιαίως εἰς τὰς κλίμακας.

Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν κατεβίβαζον τοὺς πόδας μου, καὶ ἀφ' οὗ ἀπίντων τοὺς σιδηροὺς οἴμους, ἀνηγειρόμην πάλιν βραδέως. Ἐχων τὴν τροχίαν ὑπὸ τοὺς πόδας μου καὶ ὀπίσω μου τὴν φωνὴν τῶν συντρόφων μου, ἤξευρον ποῦ εὕρισκαμαι.

Καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἐξασθένησις τῶν φωνῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ ἰσχυρότερος κρότος τῶν σαφῶν μοὶ ἀπεδείκνυον ὅτι προὐχώρουν. Λοιπὸν θὰ ἔβλεπον τέλος πάντων τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ δι' ἐ-

μοῦ οἱ σύντροφοι θὰ ἐσώζοντο. Αὕτη ἡ ἰδέα ὑπεστήριξε τὰς δυνάμεις μου.

Κολυμβῶν ἀκριβῶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς σύριγγος, ἤρκει ὀρθὸς νὰ ἐγειρωμαι ἵνα εὕρισκω τὴν τροχίαν, καὶ τὸ πλείστον ἠκούμην εἰς τὸ νὰ ἐγγίξω αὐτὴν διὰ τοῦ ποδός. Εἰς ἓν ὅμως τῶν κινήματων τούτων οἱ πόδες μου δὲν τὴν ἀπῆντησαν, καὶ τότε κατέδυν νὰ τὴν ζητήσω διὰ τῶν χειρῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ματαίως· ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τοῖχου τῆς σύριγγος ἐπῆγα ἕως εἰς τὸν ἄλλον, καὶ δὲν εὔρον τίποτε.

Εἶχον πλανηθῆ λοιπὸν.

Ἔμεινα ἐπ' ὀλίγον ἀκίνητος, ἵνα ἐννοήσω ποῦ εἶμαι, καὶ νὰ σκεφθῶ. Ἡ φωνὴ τῶν συντρόφων μου μοὶ ἔφθανε μόνον πλέον ὡς ἀσθενὴς ψιθυριστὸς ὅν μόλις ἠκούον. Ἀφ' οὗ δ' ἀνέπνευσα καὶ ἔλαβον ἰκανὸν ἀέρος ἐφόδιον, ἐβυθίσθη ἐκ νέου, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας. Τροχία δὲν ὑπῆρχε.

Εἶχον εἰσέλθει, χωρὶς νὰ τὸ ἐννοήσω, εἰς ἄλλην σύριγγα, ὅχι εἰς ἣν ἔπρεπε. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψω.

Ἄλλὰ πῶς; Οἱ σύντροφοί μου δὲν ἐφώνηζον πλέον, ἢ, ὅπερ ταῦτά, δὲν τοὺς ἠκούον.

Ἐπὶ στιγμὴν ἔμεινα ὡς παραλελυμένος ὑπὸ φρικτῆς ἀγωνίας, μὴ ἤξευρον πρὸς ποῦ νὰ διευθυνθῶ. Εἶχον λοιπὸν πλανηθῆ εἰς τὴν σκοτεινὴν ταύτην νύκτα, ὑπὸ τὸν βαρὺν τοῦτον θόλον, εἰς τὸ παγετῶδες τοῦτο ὕδωρ.

Ἄλλ' ἐκεῖ ἐπανελήφθησαν αἱ φωναὶ, καὶ ἐνόησα ποῦ πρέπει νὰ στραφῶ.

Ἐπιστρέψας δεκάδα ὀργυιῶν πρὸς τὰ ὀπίσω, καταδύς πάλιν, ἀνεῦρον τὴν τροχίαν. Ἐκεῖ λοιπὸν ἦτον ὁ διαχωρὸς τῶν συρίγγων. Ἄλλ' ἐζήτησα τὴν πλάκα ἧτις ἐμφαίνει αὐτὴν, καὶ δὲν τὴν εὔρον· ἐζήτησα τὰς ὀπὰς τῆς πλαγίας σύριγγος, ἀλλὰ δεξιῶς καὶ ἀριστερῶς ἀπῆντων μόνον τὸν ποῖγον. Ποῦ ἔχρωι ἡ τροχία;

Τὴν ἐξηκολούθησα μέχρις ὅτου τὴν εὕρισκον· ἀλλὰ τέλος διακόπτετο αἰφνιδίως.

Τότε ἐνόησα ὅτι ὁ σιδηροδρόμος ἀνεσπάρθη καὶ ἀνετρέπη ὑπὸ τοῦ χειμαρροῦ, καὶ ὅτι ὀδηγὸν πλέον δὲν εἶχον.

Οὕτω τὸ σχέδιόν μου ἀπέβαιεν ἀδύνατον, καὶ ἄλλο δὲν μοὶ ἔμενεν, εἰμὴ νὰ ἐπιστρέψω.

Εἶχον ἤδη διατρέξει τὴν ὁδὸν ταύτην, ἤξευρον ὅτι ἦτον ἀκίνητος, καὶ ἐπομένως ἐκολύμβησα ταχέως ἵνα φθάσω εἰς τὸν ὄχετόν· μὲ ὠδήγουν δὲ καὶ αἱ φωναὶ.

Καθ' ὅσον δ' ἐπλησίαζον, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι αἱ φωναὶ αὐταὶ ἦσαν ἐντονώτεραι, ὡς ἂν εἶχον οἱ σύντροφοί μου ἀναλάβει νέας δυνάμεις.

Μετ' ὀλίγον ἔφθασα ἐμπρὸς τοῦ ὄχετος, καὶ τότε κ' ἐγὼ ἐκραύγασα.

— Ἐλα, ἔλα, μ' ἐφώνησεν ὁ δάσκαλος.

— Δὲν ἤρωα τὴν διάδον.

— Δὲν βλάπτει· ἡ ἐξόρυξις προχωρεῖ· ἀκούου-

σι τὰς φωνάς μας καὶ ἀκούομεν τὰς ἐδικὰς των. Μετ' ὀλίγον θὰ ἠμπορώμεν καὶ νὰ συνομιλώμεν.

Τάχιστα ἀνεβίβηθη εἰς τὸν ὄχετόν, καὶ ἠκροάσθη. Τῷ ὄντι οἱ κτύποι τῆς ἀξίνης ἠκούοντο πολὺ καθαρώτερον, καὶ αἱ κραυγαὶ τῶν ἐργαζομένων πρὸς ἀπαλλαγὴν ἡμῶν μᾶς ἐφθάνον ἀσθενεῖς ἀκούη, ἀλλ' ἱκανῶς εὐκρινεῖς.

Ὡς παρήλθεν ὅμως ἡ πρώτη ὄρη τῆς χαρᾶς, ἠσθάνθη ὅτι ἦμην ψυχρὸς ὡς κρύσταλλον· ἀλλ' ἐπειδὴ θερμὰ ἐνδύματα δὲν εἶχον νὰ μοὶ δώσουν διὰ νὰ μὲ στεγνώσουν, μὲ παρέχωσαν μέγρον τοῦ λαίμου εἰς ἀνθρακονομίαν, ἣτις πάντοτε διατηρεῖ τινα θερμότητα, καὶ ὁ θεὸς Γασπάρ καὶ ὁ δάσκαλος μ' ἐσφίξαν μεταξύ των. Τότε τοῖς διηγήθη τὰ τῆς ἐκδρομῆς μου, καὶ πῶς ἀπώλεσα τὴν τροχίαν.

— Καὶ ἐτόλμησας νὰ καταβυθισθῆς;

— Διὰ τί ὄχι; Δυστυχῶς ὅμως τίποτε δὲν ἦν.

Ἄλλ' ὡς εἶπεν ὁ δάσκαλος, τοῦτο ἦτον περίπου ἀδιέφορον τῶρα, διότι ἂν δὲν ἐσώθημεν διὰ τῆς σύριγγος, θὰ ἐσωζόμεθα τῶρα διὰ τοῦ ὀρύγματος.

Αἱ φωναὶ ἦσαν ἤδη τὸσον καθαρεῖ, ὥστε ἠδυνάμεθα νὰ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἠκούοντο καὶ αἱ λέξεις.

Καὶ τῷ ὄντι ἠκούσαμεν αὐτὰς τὰς δύο λέξεις, βραδέως προφερομένης.

— Πόσοι εἴσθε;

Ἐξ ἡμῶν ὅλων ὁ θεὸς Γασπάρ εἶχε τὴν ἰσχυρωτέραν καὶ τὴν καθαρωτέραν φωνήν. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ἐπεφορτίσαμεν ν' ἀποκριθῆ.

— Ἐξί!

Ἐπειτα ἐπῆλθε στιγμή σιωπῆς. Βεβαίως ἐξῶ εἶχον ἐλπίζει ἀριθμὸν ἀνώτερον.

— Ταχύνατε! ἔμαρξεν ὁ θεὸς Γασπάρ. Δὲν ἀντέχομεν!

— Τὰ ὀνόματά σας;

* Τότε εἶπε τὰ ὀνόματά μας.

— Βεργουνοῦς, Παγῆς, ὁ δάσκαλος, Καρφόρης, Ρεμῆς, Γασπάρ.

Ἐπὶ τῆς διασώσεως ἡμῶν αὕτη ἦτον διὰ τοὺς ἐξῶ ἡ στιγμή ἡ μάλλον ἐναγώνιος. Ὅταν ἔμαθον ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἦτον δυνατὴ συνεννόησις μεθ' ἡμῶν, ὅλοι οἱ συγγενεῖς, ὅλοι οἱ φίλοι τῶν καταποντισθέντων ἀνθρακωρύχων εἶχον συρρέσει, καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας τοὺς συνέχον οἱ στρατιῶται περὶ τὸ στόμιον τῆς σύριγγος.

Ὅταν ὁ μηχανικὸς ἀνήγγειλεν ὅτι ἦμεθα μόνον ἐξ ἑπτὰ βιβλίου διεχύθη μεταξύ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ μετρίαζόμεθα ὑπὸ τινος ἐλπίδος ἣτις ἐνέμενεν εἰς ἕκαστον, διότι μεταξύ τῶν ἐξ τούτων ἐδύνατο, ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ ὁ περιμενόμενος.

Ὁ μηχανικὸς ἐπανελάβε τὰ ὀνόματα.

Φεῦ! Μεταξὺ ἑκατῶν εἴκοσι μητέρων ἢ συζύγων, μόνον τέσσαρες εἶδον τὰς ἐλπίδας των ἱκανοποιηθεῖσαι. Πόσοι θλίψεις, πόσα δάκρυα!

Καὶ ἡμεῖς δ' ἐπίσης ἐμερμυδιώμεν περὶ ἐκεῖνων ὅσοι ἴσως εἶχον σωθῆ.

— Πόσοι ἐσώθησαν; ἠρώτησεν ὁ θεός.

Οὐδεμία ἀπάντησις.

— Ἐρώτησον ποῦ εἶναι ὁ Μάριος, εἶπεν ὁ Παγῆς.

Ἡ ἐρώτησις ἐγένετο, ἀλλ' ὡς ἡ πρώτη, εὐμενὲν ἀνευ ἀπαντήσεως.

— Δὲν ἤκουσαν.

— Εἶπέ μάλλον ὅτι δὲν θέλουν ν' ἀποκριθῶν.

Ἐπῆρξεν ἄλλη τις ἐρώτησις ἣτις μ' ἐκέντα.

— Ἐρώτησον πρὸ πόσου καιροῦ εἴμεθα ἐδῶ.

— Πρὸ δεκατεσσάρων ἡμερῶν.

Δεκατεσσάρων ἡμερῶν!

Οἱ ὑπερολιχώτεροι μεταξύ ἡμῶν εἶχον ἐκτιμήσει πέντε ἢ ἕξ ἡμέρας.

— Δὲν θὰ μείναιτε πλέον πολὺ. Θαρῆε! Ἄς παύσωμεν τὰς ὀμιλίας. Βραδύνουσι τὴν ἐργασίαν.

Ὀλίγας ὥρας ἀκούη.

Αὐταὶ ὅμως αἱ ὀλίγαι ὥραι ὑπῆρξαν, νομίζω, αἱ μακρότεραι τῆς καθείρξεως ἡμῶν, τοῦλάχιστον δὲ βεβαίως αἱ ἐπιπονώτεραι. Ἐκαστος κτύπος τῆς ἀξίνης μᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος, ἀλλ' εἰς αὐτὸν εἶπετο ἄλλος, καὶ ἔπειτα ἄλλος ἀκούη.

Ἐνίστε ἤρχίζον πάλιν αἱ ἐρωτήσεις.

— Πεινᾶτε;

— Πεινώμεν πολὺ.

— Ἡμπορεῖτε νὰ περιμείνητε; Ἄν εἴσθε πολὺ ἀσθενεῖς, θὰ κάμωμεν τρύπαν διὰ τρυπάνου καὶ θὰ σᾶς στείλωμεν ὀλίγον ζωμόν. Ἀλλὰ τοῦτο θ' ἀναβάλῃ τὴν ἐλευθέρωσίν σας. Ἄν ἠμπορῆτε νὰ προσμείνητε, θὰ ἐξέλθῃτε ταχύτερον.

— Περιμένομεν, ἀλλὰ σπεύσατε.

Ἡ ἐργασία τῶν σκαφῶν οὐδ' ἐπὶ στιγμήν εἶχε παύσει, καὶ τὸ ὕδωρ ἐξακολουθεῖ τακτικῶς ταπεινούμενον.

— Εἶπέ τους ὅτι τὸ νερὸν χαμηλόναι, εἶπεν ὁ δάσκαλος.

— Τὸ ἠξυρόμεν, καὶ εἴτε διὰ τοῦ ὀρύγματος εἴτε διὰ τῆς σύριγγος θὰ σᾶς ἐλθῶμεν... ταχύτατα.

Οἱ κτύποι τῆς ἀξίνης τότε ἔγιναν ἀσθενέστεροι. Προφικῶς περιέμενον ἀπὸ στιγμής εἰς στιγμήν νὰ τρυπήσουν, καὶ ἐπειδὴ εἶχομεν ἐξηγήσει τὴν θέσιν ἡμῶν, ἐφοδοῦντο μὴ ἐπιφέρουν κατακρήμνισιν τῶν χωμάτων, διότι πίπτοντα αὐτὰ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἐδύνατο νὰ μᾶς πληγώσωσι, νὰ μᾶς φονεύσωσι, ἢ νὰ μᾶς παρασύρουν εἰς τὰ ὕδατα ὀμοῦ μετὰ τῶν καταφερομένων λίθων.

Ὁ δάσκαλος μᾶς ἐξήγησεν ὅτι εἶχομεν νὰ φεθώμεθα καὶ τὴν διαστολὴν τοῦ ἀέρος, ὅστις, ἅμα τρύπα ἠνοίγετο, θὰ εἰσώρμα ὡς σφαῖρα πυροβόλου, καὶ θ' ἀνέτρεπε τὰ πάντα. Πρέπει λοιπὸν νὰ εἴμεθα προσκευασμένοι, καὶ νὰ ἐπαγρυπνώμεν ὡς ἐπαγρυπνοῦσιν οἱ σκαπανεῖς ἐπὶ τοιοῦτων συμβάντων.

Ἡ δόνησις ἦν οἱ κτύποι τῆς ἀξίνης ἐπέφερον

εἰς τὸν περὶ ἡμᾶς ὄγκον τῶν ἀνθρώπων, ἀπέσπα ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ὄχετος μικρὰ τεμάχια ἀνθρακος, ἄτινα, κυλιόμενα ἐπὶ τοῦ προκλινοῦς ἐδάφους τοῦ ὄχετος, ἐπιπτον εἰς τὸ ὕδωρ.

Πράγμα παράδοξον! ὅσο μάλλον ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἡμετέρας ἀπελευθερώσεως, τόσο ἀσθενέστερους ἠσθάνομεθα ἡμᾶς αὐτούς. Ἐγὼ ἦμην ἀνίκανος νὰ στριζῶ τὸ σῶμά μου, καὶ ὡς ἐκείμην ἐντὸς τῆς ἀνθρακονομίας μου, δὲν ἐδυνάμην οὐδ' εἰς τὸν βραχίονά μου ν' ἀνεγερθῶ. Ἐπρεμον, ἀλλὰ δὲν ἐκρούονον πλέον.

Τέλος τινὰ μαγκλιώτερα τεμάχια ἀπεσπάσθησαν καὶ ἐκυλίσθησαν μεταξύ ἡμῶν. Τὸ ἄνοιγμα εἶχε γίνῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄχετος. Μᾶς κατεπτώσε δὲ τὸ φῶς τῶν λύχνων.

Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ἐβυθίσθημεν πάλιν εἰς τὸ σκότος. Ἡ ῥιπὴ τοῦ ἀνέμου, ῥιπὴ φοβερά, καταιγὶς παρασύρουσα τεμάχια ἀνθρακος καὶ διάφορα ἄλλα συντρίμματα, τοὺς ἐσθεσεν ὅλους διὰ μιᾶς.

— Εἶναι ὁ ἀνεμος· μὴ φοβεῖσθε. Θὰ τοὺς ἀνάψουν ἐξῶ. Περιμείνατε ὀλίγον.

Νὰ περιμείνομεν! Ἀκούη νὰ περιμείνομεν! Ἄλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν μέγας κρότος ἠκούσθη εἰς τὴν σύριγγα, καὶ μεταστραφεῖς, εἶδον ἰσχυρὸν φῶς φερόμενον ἐπὶ τοῦ πλαταγούντος ὕδατος.

— Θαρῆε! θαρῆε! μᾶς ἐφώναζον.

Καὶ ἐνῶ διὰ τῆς διώρυγος κατῴρουν νὰ ὀρέξωσι τὴν γαῖρα εἰς τοὺς μένοντες εἰς τὴν ἀνωτέραν βαθμίδα, εἰς ἡμᾶς ἐφθάνον διὰ τῆς σύριγγος.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἦτον ὁ μηχανικὸς, καὶ πρῶτος ἐκεῖνος ἀνεβίβηθη εἰς τὸν ὄχετόν.

Πῶν λέξιν δυνήθω νὰ προφέρω, ἦμην ἐντὸς τῆς ἀγκάλῃς του.

Ἦτον ἔγκαιρον, διότι ἐλιποθύμησα.

Ἐν τούτοις ὅμως ἠσθάνθη ὅτι μ' ἤγειρον· ἔπειτα δὲ, ὅτι ἐξήλθον τῆς σύριγγος, ὅτι μ' ἐτύλισσον εἰς καλύμματα.

Τότε ἐκλεισα τοὺς ὀφθαλμούς· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠσθάνθη ἠάμβωσίν τινα, ἣτις μὲ ἠνάγκασε νὰ τοὺς ἀνοίξω.

Ἦτον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἦμεθα εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Τότε συγχρόνως λευκὸν τι σῶμα ἐβίβηθη ἐπ' ἐμέ. Ἦτον δὲ τοῦτο ὁ Κάπης, ὅστις δι' ἐνὸς παιδῆματος εἶχε βίβηθ' εἰς τὴν ἀγκάλῃν τοῦ μηχανικοῦ καὶ μ' ἔλειπε τὸ πρόσωπον. Ἦσθάνθη δ' ἐνταῦθα ὅτι μοὶ ἐλάμβανέ τις τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ μ' ἐρίβει.

— Ρεμῆ! εἶπε φωνὴ ἀσθενῆς. Ἦτον ἡ φωνὴ τοῦ Ματτίου. Περιέφερα δὲ τὰ ὄμματα περίξ μου καὶ τότε εἶδον ἄπειρον πλῆθος, εἰς δύο σειρὰς ἰσάμενον, μετὰ διαστήματος δ' ἀφῆκαν τόπον πρὸς διάβασιν ἐν τῷ μέσῳ. Ἦτον δὲ τὸ πλῆθος ὅλον τοῦτο σιωπηλόν, διότι τῷ εἶχε δοθῆ παραγγ-

γαλία νὰ μὴ μᾶς συγκινήσῃ διὰ φωνῶν. Ἄλλ' ἡ ἔκφρασις, ἀλλὰ τὰ βλέμματα ὅλων τῶν ἀνθρώπων τούτων ὀμιλοῦν ἀντὶ τῶν γαιλέων των.

Εἰς τὴν πρώτην σειρὰν μοὶ ἐφάνη ὅτι ἔβλεπον ἄμφοι λευκὰ καὶ κοσμήματα χρυσᾶ λάμποντα εἰς τὸν ἥλιον. Καὶ ἦτον τῷ ὄντι ὁ κληρὸς τῆς πόλεως ἐλθὼν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνθρακωρύγιου νὰ τελέσῃ παρακλήσιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν.

Ὅταν δ' ἐφάνημεν, ἐγονάτισαν οἱ ἱερεῖς εἰς τὴν σκόνιν, διότι ἐπὶ τῶν δεκατεσσάρων ἡμερῶν τῆς ἡμετέρας καθείρξεως ἡ γῆ, ἣτις ἦν διάβροχος ὑπὸ τῆς καταιγίδος, εἶχε καιρὸν νὰ ξηρανθῆ.

Εἴκοσι βραχίονες ἐξετάθησαν ἵνα μὲ παραλάβωσιν, ἀλλ' ὁ μηχανικὸς δὲν ἠθέλησε νὰ μὲ παραχωρήσῃ, καὶ κομπάζων, καὶ εὐδαίμων διὰ τὸν θρίαμβόν του, μ' ἔφερον εἰς τὰ γραφεῖα, ὅπου κλινικὴ εἶχον παρασκευασθῆ δι' ἡμᾶς.

Μετὰ δύο ἡμέρας περιεπάτου εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Βαρσῶν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ματτίου, τοῦ Ἀλέξη καὶ τοῦ Κάπη, καὶ ὅλοι, ὅπου διηγήσομαι, ἴσταντο καὶ μ' ἔβλεπον.

Τινὲς ἤρχοντο πρὸς ἐμέ καὶ μ' ἐσφιγγον τὴν χεῖρα ἔχοντες δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

Ἄλλοι ὅμως ἀπέστρεφον τὴν κεφαλὴν. Ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ πενθοῦντες, καὶ ἐσκέπτοντο μετὰ πικρίας διὰ τὴν νὰ σωθῆ τὸ ὄρφανόν παιδίον, ἐν ᾧ ὁ οἰκογενειάρχης, ὁ υἱὸς τῆς οἰκογενείας, ἔμενον ἐπὶ ἐντὸς τοῦ ἀνθρακωρύγιου, ἐλασινὰ πτώματα, παρασυρόμενα, παραθερόμενα ὑπὸ τῶν ὕδατων.

Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι οἵτινες σταματώντες με, μ' ἐστενοχώρουσαν πολὺ· μὲ προσεκάλουον εἰς γεύμα, ἢ νὰ ἐμῶ εἰς τὸ κερνεῖον, καὶ μοὶ ἔλεγον·

— Τῶρα νὰ μᾶς διηγήθῃς τί ἠσθάνετο.

Καὶ ἐγὼ τοὺς πύγαριστα χωρὶς νὰ δέλωμαι, διότι δὲν εἶχον ὄρεξιν νὰ διηγῶμαι οὕτω τὴν ἱστορίαν μου εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα, εἰς ἀνθρώπους ἀδιεφόρους, οἵτινες ἐνόμιζον ὅτι μὲ ἀντήμειβον δι' ἐνὸς γεύματος ἢ ἐνὸς ποτηρίου ζύθου.

Ἄλλως τε ἐπρωτίμων ν' ἀκούω παρὰ νὰ διηγῶμαι, καὶ ἤκουον τὸν Ἀλέξη, ἤκουον τὸν Ματτίου λέγοντάς μοι τί συνέβη ἐπὶ τῆς γῆς, ἐνῶ ἡμεῖς ἦμεθα ὑπ' αὐτὴν.

— Ὅταν ἐσυλλογιζόμεθα ὅτι δι' ἐμέ ἀπέθανες, ἔλεγον ὁ Ἀλέξης, μοὶ ἐκόπτοντο τὰ ὕπατα· διότι ἐνόμιζον ἀληθῶς ὅτι ἀπέθανες.

— Ἐγὼ ποτὲ δὲν ἐπίστευσα ὅτι ἀπέθανες, ἔλεγον ὁ Ματτίου. Δὲν ἠξυροῦν ἂν θὰ ἐξέλθῃς ζῶν ἀπὸ τῆς ὑπονόμου ἢ ἂν θὰ ἤρχοντο ἐν καιρῷ νὰ σὲ σώσωσιν· ἀλλ' ἦμην βεβαίως ὅτι δὲν ἐφοβείτο νὰ πνιγῆς, καὶ ἂν τὰ ἔργα τῆς διασώσεως προὔχωρουσαν ταχέως, θὰ σ' εὕρισκον εἰς κάμμιαν γωνίαν. Τότε, ἐν ᾧ ὁ Ἀλέξης ὠδύρατο καὶ σὲ ἔκλαιεν, ἐμοῦ τὸ αἶμα ἐμάστιζε πυρσῶδες, διότι ἔλεγον· «Δὲν ἀπέθανες, ἀλλ' ἴσως τῶρα θ' ἀποθάνῃς». Καὶ ἠρώτων ὅλους ὅπου ἀπῆλθον· «Πόσον καιρὸν ἠμπορεῖ τις νὰ ζῆσθ' χωρὶς νὰ φάγῃ; Πότε θὰ ἐξανελεῖται τὸ νερὸν; Πότε θὰ τρυ-

πήσουν τὴν διώρυγα;» Κάνεις ὅμως δὲν ἀπεκρίνετο ὡς ἤθελον. Ὅταν σὰς ἠρώτησαν τὰ ὀνόματά σας, καὶ ὁ μηχανικός μετὰ τὸ ὄνομα Καρφόρης ἐφώνησε Ῥεμής, ἔπασα εἰς τὴν γῆν κλαίων, καὶ τότε μ' ἐπάτησαν ὀλίγοι τινὲς περὶ ὧντες, ἀλλὰ τόσον ἤμην εὐτυχής, ὥστε δὲν τὸ ἠσθάνθην.

Ἐγὼ δ' ἤμην ὑπερήφανος ἀκούων ὅτι ὁ Μαρτίνας εἶχε τόσην ἐμπιστοσύνην εἰς ἐμὲ, ὥστε δὲν ἤθελε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἤμπορῶ ν' ἀποθάνω.

(Ἐστία συνέχεται.)

ΒΡΟΧΟΔΕΝΔΡΟΝ

Ἐν τινι ἀγγλικῇ ἐφημερίδι γίνεται λόγος περὶ δένδρου ἔχοντος τὴν μοναδικὴν ιδιότητα νὰ ἀπορροφᾷ ὅλην τὴν περίξ αὐτοῦ ὑγρασίαν, καὶ νὰ τὴν διαχέῃ ἀκολούθως περίξ αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Λορέτο (τοῦ Περού) ὑπάρχει δένδρον, γράφει ἡ ἀγγλικὴ ἐφημερίς, ὅπερ οἱ ἐγγύρισι καλοῦσιν *Tamái κάσι*, ἤτοι βροχοδένδρον. Τὸ δένδρον τοῦτο, ἔχον ὕψος 18 μέτρων, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς αὐξήσεώς του, καὶ ἐνὸς μέτρου διάμετρον κατὰ τὴν βάσιν τοῦ κορμοῦ του, ἀπορροφᾷ ἐκ τῆς ἀτμοσφαιρῆς τὴν ὑγρασίαν καὶ συμπυκνώνει αὐτὴν οὕτως, ὥστε ἀδικαλείπτως τὸ ὕδωρ καταλείβεται ἀπὸ τοῦ κορμοῦ, καὶ καταπίπτει ὡς βροχὴ ἀπὸ τῶν κλάδων του μετὰ τοσαύτης ἀφθονίας, ὥστε τὸ ὑποκάτω τοῦ δένδρου ἕδαφος μεταβάλλεται εἰς ἀληθὲς ἔλος.

Ἀποκτᾷ δ' εἰς ὑπατον βαθμὸν τὴν ιδιότητα ταύτην τὸ βροχοδένδρον ἐν τῷ θέρει, καὶ ἰδίως ὅταν ταπεινωθῇ μεγάλως τὸ ὕδωρ ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ ποταμοῦ, καὶ σπανίση τὸ ὕδωρ.

Αἱ Ἀρχαὶ τῆς ἐπαρχίας Λορέτο, ἐκπλαγεῖσαι ἐπὶ τῇ θαυμασίᾳ ταύτῃ ιδιότητι τοῦ δένδρου τούτου, ἔγραψαν εἰς τὸν πρόεδρον τοῦ Περού, προτείνασαι ὅπως πολλὰ ἐκ τῶν βροχοδένδρων τούτων μεταφυτευθῶσιν εἰς τὰς ξηροτέρας χώρας τῆς ἐπικρατείας.

Ἐὰν ἡ εἰδησις αὕτη ἀληθεύῃ, τὸ δένδρον τοῦτο πρέπει νὰ μεταφυτευθῇ καὶ εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, πρωτίστως δ' ἐν Ἑλλάδι. **

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

— Βλέπεις, ἀγαπητέ μου, ὅτι ἡμᾶς τοὺς τραπεζιτικούς ἀνθρώπους μᾶς συκοφαντοῦν. Εἶνε δέκα ἔτη ἤδη, ἀφ' ὅτου ζῶ μετὰ τῶν τραπεζιτῶν καὶ ἐμπόρων, καὶ δύναμαι νὰ σὲ βεβαιώσω ὅτι καθ' ὅλον τοῦτο τὸ μακροχρόνιον διάστημα δὲν ἐγνώρισκα παρὰ δύο μόνον, οἵτινες εἶνε ἐντελῶς φαῦλοι.

— Ποῖος εἶνε ὁ ἄλλος;

* *

Γλύπτης τις ἐκράτει μίξ τῶν ἡμερῶν εἰς τὰς χεῖράς του τὴν μικρὰν καὶ ὠραίαν χεῖρα κυρίας τινὸς χαριεστάτης. Ἀφοῦ ἐκείνη τὴν ἀπέσυρεν, εἶπέ τις πρὸς τὸν καλλιτέχνην:

— Ἴδου τὸ μεγαλύτερον ἀριστούργημα, ὑπερῆξ ἔζηθεν ἐκ τῶν χειρῶν σας.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Ὁ κ. Κάμιλλος Πελλετάν διηγεῖται τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον περὶ τοῦ διασήμου δικηγόρου Βερβύε.

Ὅπως ὅλοι οἱ ἀριστοτέχναι τοῦ λόγου, δὲν ἐξήταζε τὸν φακέλλον τῶν δικογράφων, παρὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἐπισήμου συνεδριάσεως. Κατὰ τὴν συζήτησιν σπουδαιοτάτης δίκης, περὶ ἧς ὅμως ὁ Βερβύε δὲν ἐγνώριζε γρῦ, ἐν τῷ φακέλλῳ τοῦ δικογράφου εὐρέθησαν τὰ ἔγγραφα τοῦ ἀντιδικίου. Ὁ Βερβύε, ὡς εἰκὸς, ἀπατάται καὶ ἐκφωνεῖ λόγον ἐνθουσιώδη καὶ θαυμασιώτατον . . . κατὰ τοῦ πελάτου του. Τὸ ἀκρατήριον ἐνθουσιᾶ, ὁ πελάτης μένει κεραυνόπληκτος ἐκ τῆς λύπης, καὶ οἱ δικασταὶ μειδιῶσιν. Εὐτυχῶς καταφθάνει ὁ ἰδιαιτέρος γραμματεὺς τοῦ ἐπιφανοῦς ῥήτορος, καὶ σύρει αὐτὸν ἐκ τῆς χειρίδος τῆς τῆβέννου του, καὶ τὸν ἐκβάλλει τῆς ἀπάτης του. Ὁ Βερβύε δὲν τὰ χάνει ποσῶς. «Ἴδου, ἀνακράζει, τί δὲν θὰ λείψωσι νὰ εἴπωσιν οἱ ἀντιδικοί μας. Ἐλθεῖνὰ σοφίσματα πρὸς τὰ ὅποια ἀπαντῶμεν ἡμεῖς. . .» καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτως ἀνατρέπων λαμπρῶς ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ὅλα ὅσα εἶχε προείπει ἐπιχειρήματα.

ΓΩΝΑΣ.

ΑΔΗΘΕΙΑΙ

* * * Ὅλοι ζητοῦμεν νὰ ἀναθῶμεν εἰς τὰ ὑψηλά, ἐν ᾧ ὅλοι γνωρίζομεν, ὅτι δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ οὔτε τοὺς ἀνέμους οὔτε τὸν ἥλιον ὁ εὐρισκόμενος ὄχι εἰς τὴν κορυφὴν, ἀλλ' εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους.

* * * Ἡ γυνὴ εἶνε ἄγγελος ἀπολέσας τὰς πτέρυγας του. Γυναϊκὲς τινες κατορθώνουσι τὴν ἀνάκτησίν των, ἀλλ' αἱ πλειότεραι ἀναπληροῦσι τὰς ἀπολεσθεῖσας πτέρυγας μὲ τὰ πούφ.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Ἐπιστήμων συνδρομητῆς τῆς Ἐστίας ἐκοινοποίησεν ἡμῖν τὸ ἐπόμενον μίγμα πρὸς καθαρισμόν κακῶσμου δωματίου:

Λάβε ὕδατος	γραμμάρια	70
» ἔξους	»	20
» ὕδατος εὐόσμου τῆς Κολωνίας	»	10
ἀνατάραξον καλῶς καὶ χύσον εἰς πλατύστομον ἀγγεῖον εἰς ὃ πρόσθε:		
ὑποχλωριώδους τιτάνου	»	25

Ἡ δόσις αὕτη ἀρκεῖ δι' ἐν δωμάτιον, 32 δὲ γραμμάρια ἀποτελοῦσι δέκα τουρκικὰ δράμια, ἢ διὰ τὸ εὐκολώτερον, ἄς λογιζώμεναι τρία γραμμάρια πρὸς ἐν δράμιον τῆς ὀκτῆς.